

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çeviribilim Anabilim Dalı
Çeviri Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Kuramsal Metinlerin Çevirisinde Yanmetinler ve İşlevleri

Özge Çelik

2501040384

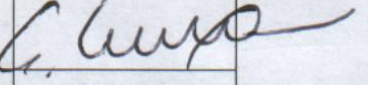
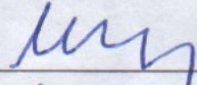
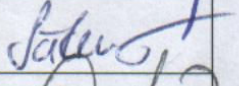
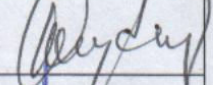
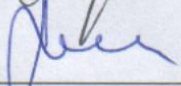
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mine Yazıcı

İstanbul 2008

TEZ ONAYI

ÇEVİRİBİLİM Anabilim Dalında **2501040384** numaralı **ÖZGE ÇELİK'İN** hazırladığı **“KURAMSAL METİNLERİN ÇEVİRİSİNDE YANMETİNLER VE İŞLEVLERİ”** konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA-TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **29.07.2008 SALI** günü saat **14.00'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Kabulü.....'ne* **OYBİRLİĞİ** /~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (2)	İMZA
PROF.DR. EMEL ERGUN	Kabul	
DOÇ.DR. MİNE YAZICI	Kabul	
DOÇ.DR. SAKİNE ERUZ	Kabul	
YRD.DOÇ.DR. NECDET NEYDİM	Kabul	
YRD.DOÇ.DR. LEMAN GÜRLEK	Kabul	

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, kuramsal metin çevirilerindeki yanmetinleri ve işlevlerini incelemektir. Erek kültürdeki kuramsal metin çevirilerinin işlevleri betimleyici bir yaklaşımla incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, yanmetinlerin çevirmenlerin çeviri stratejileri ve yayıncıların yayın politikalarıyla ilgili önemli veriler sunduğunu ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın sonuçları ayrıca yanmetinlerin bir metnin erek kültürde okunabilir ve algılanabilir hale gelmesi açısından önemli araçlar olduğunu ve yanmetinlerin çok farklı işlevleri yerine getirebileceğini göstermiştir.

ABSTRACT

The aim of the present study is to analyse paratexts of non-literary translations and their functions. Functions of paratexts of non-literary translations in the target culture have been explored in a descriptive way. The findings of the study suggest that paratexts can offer valuable insight into the translation strategies of translators and publishing policies of publishers. The findings also suggest that paratexts are valuable tools for making a text readable and perceptible in the target culture and that paratexts may have several functions.

ÖNSÖZ

Kaynak kültür ile erek kültür arasındaki kültürel birikim farkları, zamansal ve mekansal boşluk göz önünde bulundurulduğunda, yanmetinler, çeviri açısından ve özellikle de çeviri metnin erek kültür okurunun alımlama süreci açısından büyük önem taşır. Çevirmen karşılaştığı çeviri sorunlarını metin içinde, belirli bir çeviri stratejisiyle veya mikro düzeyde çeviri işlemlerine başvurarak çözümleyebilir veya içinden çıkamadığı durumlar da birtakım yanmetin stratejilerine başvurabilir. Ancak yanmetinleri salt metin içinde çözülemeyen çeviri sorunlarının alanı olarak değerlendirmenin, erek kültür düşünce ortamına ilişkin pekçok ipucu veren bu verimli alana çok dar bir pencereden bakmakla özdeş olduğu düşünülebilir.

Bu zengin alanın çeviri açısından yerini ve işlevini incelemeyi amaçlayan böyle bir çalışmaya önsöz yazmaksa ayrı bir önem kazanmaktadır. Tezi –en azından şimdilik– bitiren, metnin içiyle dışı ve öncesiyle sonrası arasında sıkışıp kalmış biçare önsöz yazarının sırtına, çeviri yetiştirmeye çalışmakla geçen zamanlardan bildiği o tanıdık zaman kaygısı da yüklenince, önsöz yazarı tek şey düşünür olur: onu bu önsöze kadar getirenleri unutmadan, iyice kaybolmadan önce bu diyarlardan gitmek.

Öncelikle bana her zaman destek olan, ne zaman kaybolup gitsem kolumdan tutup çıkaran, saatlerini ayırıp bıkmadan usanmadan dinleyen, beni hala burada, bu önsözün başında tutan, sadece tez konusunda değil, her zaman her konuda yanımda olan çok değerli danışmanım Doç. Dr. Mine Yazıcı'ya,

Bu çalışmanın ilk sorusunu aklıma düşüren ve bu konuda beni cesaretlendiren Dr. Veysel Atayman'a,

Çalışmanın ilk aşamalarında bana yol gösteren, değerli görüşlerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen Doç. Dr. Alev Bulut'a,

Çalışmalarında beni her zaman destekleyen, yanımda olduğunu hissettiren ve yazınsal metinlerde dipnot kullanımıyla ilgili değerli görüşlerini benimle paylaşan Yard. Doç. Dr. Betül Parlak'a,

Çalışma süresi boyunca beni sorularıyla yönlendiren, işin içinden çıkamaz hale geldiğim zamanlarda değerli görüşleri ve pratik çözümleriyle yardımına koşan,

düşünür gibi konuştuğu konuşur gibi yazdığı için çalışmalarını alıntılarken bana büyük zorluklar yaşatan, bir biçimde bu yolda devam etmeye karar vermemde büyük etkisi olan Prof. Dr. Turgay Kurultay'a,

Tezimi tamamlama konusunda bana büyük cesaret veren, desteğini hiç esirgemeyen, her zaman her konuda yanımda olduğunu ve olacağını hissettiren çok sevgili hocam Yard. Doç. Dr. Necdet Neydim'e ne kadar teşekkür etsem az.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	9
1. METİNSEL AŞKINLIK VE YANMETİNSELLİK.....	10
1.1. Metinsel Aşkınlık.....	10
1.1.1. Metinlerarası.....	11
1.1.2. Yanmetinsellik.....	11
1.1.3. Yorumsal Üstmetin.....	12
1.1.4. Anametinsellik.....	12
1.1.5. Üstmetinsellik.....	12
2. YANMETİNLER.....	14
2.1. Tanım.....	14
2.2. Paradigmalar.....	19
2.2.1. Uzam.....	19
2.2.1.1. Çevremetin.....	20
2.2.1.2. Dışmetin.....	20
2.2.2. Zaman.....	21
2.2.3. Töz.....	22
2.2.4. Edimbilim.....	23
2.2.4.1. Gönderen.....	23
2.2.4.2. Gönderilen.....	25
2.2.4.3. Gönderenin Otorite ve Sorumluluk Derecesi.....	25
2.2.4.4. İletinin Edimsöz Gücü.....	26
2.2.5. İşlev.....	26
3. YANMETİN TÜRLERİ.....	28
3.1. Kapak.....	28
3.1.1. Ön Kapak.....	28

3.1.1.1.	Kaynak Kültürde Ön kapak ve Eklentileri.....	28
3.1.1.2.	Erek kültürde Önkapak ve Eklentileri.....	29
3.1.1.3.	Yazarın adı.....	30
3.1.1.4.	Çevirmenin adı.....	32
3.1.1.5.	Biyografik ve/ya Bibliyografik not.....	32
3.1.2.	Arka Kapak.....	34
3.1.2.1.	Kaynak Kültürde Arka Kapak.....	34
3.1.2.2.	Erek Kültürde Arka kapak.....	35
3.2.	Önsöz.....	36
3.2.1.	Konum ve Zaman.....	37
3.2.2.	Gönderen ve Gönderilen.....	39
3.2.3.	Önsözün İşlevleri.....	40
3.3.	Notlar.....	42
3.3.1.	Konum ve Zaman.....	42
3.3.2.	Gönderen ve Gönderilen.....	43
3.3.3.	Notların İşlevleri.....	43
4.	METİS YAYINLARI VE METİS SEÇKİLERİ DİZİSİ.....	46
4.1.	Metis Yayınları.....	46
4.2.	Metis Seçkileri.....	46
4.2.1.	Yayıncının Yanmetinleri.....	49
4.2.1.1.	Ön kapak.....	49
4.2.1.2.	Biyografik ve/ya Bibliyografik Not.....	50
4.2.1.3.	Başlık Sayfası.....	50
4.2.1.4.	Kitap Tanıtımları.....	51
4.2.1.5.	Arka Kapak.....	51
4.2.1.5.1.	Kitap Tanıtım Yazısı.....	51
4.2.1.5.2.	Dizi Tanıtım Yazısı.....	52
4.3.	O Ana Adanmış.....	54
4.3.1.	Yayıncı-Çevirmenin Sunuşu.....	54
4.3.2.	Çevirmenlerin Dipnotları.....	56
4.4.	Yazı ve Yorum.....	63
4.4.1.	Çevirmenin Sunuşu.....	63

4.4.2. Çevirmenin Dipnotları.....	65
4.5. Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş.....	67
4.5.1. Yayıncı-çevirmen ve Çevirmenin Ortak Sunuşu.....	68
4.5.2. Çevirmenlerin Dipnotları.....	69
4.6. Tarihsel Bunalım ve İnsan – Yeryüzünde Bir Sürgün.....	76
4.6.1. Çevirmenin Sunuşları.....	77
4.6.2. Çevirmenin Dipnotları.....	80
4.6.3. Çevirmenin Kaynakçaları ve Tarihsel Tabloları.....	83
4.7. Son Bakışta Aşk.....	84
4.7.1. Çevirmenin Sunuşu.....	84
4.7.2. Çevirmenin Dipnotu.....	85
4.7.3. Yayıncının Kaynakçası.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	92

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının amacı erek kültürdeki kuramsal metin çevirilerine ilişkin yanmetinleri ve işlevlerini betimleyici bir yaklaşımla ele almaktır. Tezin çıkış noktasını oluşturan sorunsal, erek kültürde kuramsal metinler yayınlayan Metis Yayınları'nın 1988-1993 yılları arasında Metis Seçkileri dizisinden çıkan kitaplarındaki ve bu kitapların yeniden basımlarındaki yanmetinlerin, çağdaş çeviri kuramları ve erek kültür okurunun gereksinim ve beklentileri çerçevesinde nasıl konumlandırılacağıdır. Bu noktadan yola çıkarak, yanmetinler aracılığıyla, erek kültürde yayınlanan kuramsal metinlerin seçiminde rol oynayan etkenler, kuramsal metinleri çeviren çevirmenlerin ve kuramsal metin çevirileri yayınlayan yayıncıların amaç ve hedefleri ve erek kültür okurunun beklenti ve gereksinimleri ele alınacak; yanmetinlerin çeviri açısından işlevleri ve yanmetinler arası ilişkiler incelenecektir.

Bu amaçlarla, tezin birinci bölümünde Gérard Genette'in metinsel aşkınlık kavramının genel çerçevesi çizilecek ve yanmetinsellik ilişkisi Genette'in kuramında belirli bir bağlama yerleştirilecektir.

Tezin ikinci bölümünde yanmetinsellik ilişkisi ve yanmetinler daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Genette'in paradigmatları ayrıntılı olarak incelenecek ve çağdaş çeviribilim kuramları doğrultusunda sorgulayıcı bir yaklaşımla irdelenecektir. Bu noktadan hareketle yanmetin türleri belirlenecek ve çeviribilim açısından değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde, belirlenen yanmetin türleri doğrultusunda, erek kültürde yayınlanan kuramsal metinlerdeki yanmetinler ve işlevleri ele alınacaktır.

Çalışmanın son bölümünde, belirlenen amaçlar doğrultusunda Metis Yayınları'nın 1988-1993 tarihleri arasında Metis Seçkileri dizisinden çıkan kuramsal kitaplardaki ve kitapların yeniden basımlarındaki yanmetinler, özellikle de sunuş yazıları ve dipnotlar, yayıncının amaç ve hedefleri, çevirmenin çeviri stratejisi ve çeviri kararları ve yanmetinlerin erek kültürdeki işlevleri açısından incelenecektir.

1. METİNSEL AŞKINLIK VE YANMETİNSELLİK

Kuramsal metin çevirilerinde yanmetinleri ve işlevlerini betimleyici bir yaklaşımda ele alan böyle bir çalışmada, incelemenin temel kavramlarından biri olan yanmetin kavramını ayrıntılarıyla ele almadan önce, Gérard Genette'in metinsel aşkınlık kuramına ilişkin genel bir bakış sunmakta fayda vardır. Bu nedenle, bu bölümde öncelikle metinsel aşkınlık ile ilgili genel bilgi verilecek, daha sonra metinsel aşkınlık ilişkilerinden biri olan yanmetinsellik ve yanmetinler daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Genette'in metinsel aşkınlık ulamlarına ilişkin terimlerinin Türkçe karşılıklarında, Kubilay Aktulum'un *Metinlerarası İlişkiler* (2007) başlıklı çalışması esas alınmıştır.

1.1. Metinsel Aşkınlık

Genette *Palimpsests* adlı çalışmasında, yazınsallığın temel konusu olarak gördüğü metinsel aşkınlığı (**transtextuality**), “bir metni açık veya kapalı bir biçimde diğer metinlerle ilişkiye sokan her şey” olarak tanımlar (Genette, 1997a, s. 1). Metinsel aşkınlık, metni, metin dışı gerçeklikle birleştiren aşkınlık türlerinden farklı ve soyut bir ulamdır. Tanımdaki **aşkınlık** ifadesi metne ilişkin mistik bir yaklaşımın ürünü değil, yalnızca kuramın amacına yönelik, kullanımı bu alanla sınırlı yöntemsel bir seçimdir. Genette, aşkınlığı içkinliğin zıt anlamlısı olarak kullanır (A.e., s. 430).

Genette daha sistematik bir sınıflandırma yapabilmek için ya yeni terimler üretir ya da varolan terimleri başka anlamlarda kullanır ve bunları açıklar. Bazen kendi kullandığı terimleri de zaman içinde bir başkasıyla ikame eder ya da bu terimlerde anlamsal değişikliklere başvurur.

Genette'in metinsel aşkınlık ilişkileri en az soyut ve en dar kapsamlı olandan daha soyut ve daha kapsamlı olana doğru şöyle sıralanabilir:

1.1.1. Metinlerarası

Genette'ye göre metinlerarasılık “iki veya daha çok metnin aynı anda varolması ilişkisi”; yani, “bir metnin açıkça veya tipik bir biçimde başka bir metin içinde fiilen mevcut olmasıdır” (A.e., s. 2). Genette metinlerarasılığı (**intertextuality**) Kristeva'dan farklı olarak, çok daha kısıtlı bir biçimde ele alır. Üzerinde durduğu metinlerarası biçimleri alıntı, intihal ve anıştırmadır. “Tüm öteki kuramcılarının aynı başlık altında andıkları kapalı yeniden-yazma biçimlerini, kapalı anımsamaları, iki metin arasında kurulabilecek türev ilişkilerini metinlerarasının alanından çıkarır (Aktulum, a.g.e., s. 84). Pekçok kuramcının metinlerarası dediği şey, Genette'te metinsel aşkınlığa karşılık gelir.

1.1.2. Yanmetinsellik

Genette *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (1997b) adlı çalışmasını baştan sona bu konuya ayırmıştır. Genette'e göre yanmetinsellik, “kitapla okuyucu arasında aracılık eden, kitabın hem içindeki [çevremetin (**peritext**)] hem de dışındaki [dışmetin (**epitext**)] eşik durumdaki araçlardan ve uzlaşımlardan meydana gelir” (A.e., s. xviii). Genette'in *Paratexts* adlı çalışmasında incelediği çevremetinler, format, ön kapak, iç kapak, arka kapak, başlık, altbaşlık, ara başlık, metin türü bilgisi, önsöz, prolog, not, sunuş, sonsöz, epilog, dipnot, sonnot, ithaf, teşekkür gibi yanmetin unsurlarıdır. Reklam, duyuru, broşür, röportaj, günlük, yazışma gibi yanmetin unsurları ise dışmetinleri meydana getirir. “Yanmetinsel unsurlar hep metin-dışı unsurlar olarak görülür, çoğu zaman asıl metinden ayrılırlar, oysa metnin alımlanması ve yorumlanmasındaki rolleri kimi zaman o kadar önemlidir ki yanmetinsel unsurların bazıları metnin ayrılmaz parçaları olurlar” (Aktulum, a.g.e., s. 85). Örneğin bir başlık veya alt başlık, metnin alımlanma ve yorumlanma sürecini tümüyle değiştirebilir.

1.1.3. Yorumsal Üstmetin

Genette'in sınıflandırmasında, yorumsal üstmetin daha çok **yorum** için kullanılır. Yorumsal üstmetin alıntı yapmadan, adını anmadan, hatta çağrıştırmadan belirli bir metinden bahseden bir metin ile söz konusu metin arasındaki ilişki, eleştirel ilişkidir (Genette, 1997a: 4). Genette'e göre, edebiyat eleştirmenleri yüzyıllardır farkında olmadan yorumsal üstmetinler üretmektedir (1997b: xix). Yorumsal üstmetne ilişkin sistematik bir çalışma kuşkusuz edebiyat eleştirisi alanını kapsamlı bir biçimde araştırmayı gerektirir. Dolayısıyla Genette yorumsal üstmetinselliği yakından incelemeyi daha ileriki bir zamana erteler.

1.1.4. Anametinsellik

Genette'in *Palimpsests*'inde ayrıntılı olarak incelediği metinsel aşkınlık ilişkisidir. Metinlerarasının [diğer kuramcıların metinlerarası olarak adlandırdığı] alanından çıkardığı türev ilişkilerini Genette “ana-metinsellik” başlığı altına yerleştirir (Aktulum, a.g.e., s. 84). Bir A metni [anametinin (**hypertext**)] ile bu metin üzerine kurulan daha ileri tarihli bir B metni [altmetin (**hypotext**)] arasındaki; taklit, pastiş ve parodinin yanısıra bunlar kadar belirgin olmayan biçimleri de kapsayan ilişkidir (Genette, 1997b: xix). Ancak bu ilişki kesinlikle bir yorum ilişkisi değildir. Veya B metni öyle bir metindir ki, A metninden bahsetmemesine ya da alıntı yapmamasına rağmen az veya çok A metnini çağırır; bir dönüşüm süreci sonucunda ortaya çıkar (Genette, 1997a: 5).

1.1.5. Üstmetinsellik

Genette'e göre üstmetinsellik en soyut, en örtük metinsel aşkınlık ulamıdır. Genette'in *Introduction à l'architexte*'inde (1979) incelediği bu ulam, “her bir metni temsilcisi olduğu söylem türüne bağlar” (Genette, 1997b: xix). Söylem konusundaki deneyimlerine ve yazınsal söylemin gereklerine uyararak, elindeki bir metnin türsel

olarak konumunu (yani onun bir trajedi, roman, şiir, deneme vb. olup olmadığını) belirlemek okura düşer. “Okuma sözleşmesine bağlı kimi biçimsel belirtilerle okurda metnin türsel olarak kavranması edimi güdülenir” (Aktulum, a.g.e., s. 86-87).

Her ne kadar farklı başlıklar altında incelenseler, birbirinden ayrı ulamlar olarak ele alınsalar da, metinsel aşkınlık ilişkilerinin etkileşime girdiği, iç içe geçtiği durumlar da vardır. Örneğin, “bir yorumsal üst-metnin içerisinde her zaman alıntılar yer alır, bu durumda yorumsal üst-metin ile metinlerarası etkileşir” (A.e., s. 88). Metinsel aşkınlık ulamlarını birbirinden ayıran sınırlar net değildir.

2. YANMETİNLER

2.1. Tanım

Yukarıda genel hatlarını çizmeye çalıştığımız metinsel aşkınlık ilişkilerinden biri de yanmetinselliklerdir. Genette, *Palimpsests* adlı çalışmasında yanmetinselliği “yazınsal yapının bütünselliği içinde ele alınan metni yanmetinlere bağlayan” bir metinsel aşkınlık ilişkisi olarak tanımlar (1997a: 3). Söz konusu yanmetinler başlık, önsöz, sonsöz, notlar, dipnotlar, illüstrasyonlar, vb. unsurlardan oluşur. Genette, yanmetin [paratext] terimini kullandığı cümleye düştüğü bir dipnotta (1997b: 429) **para-** önekinin farklı anlamlarına dikkat çeker. Söz konusu öneki hem **yanında**, **yanısıra** hem de **yakından ilişkili** anlamlarıyla düşünmekte fayda vardır. Yani yanmetin hem metnin yakınında yer alır hem de metinle yakından ilişkilidir.

Baştan sona yanmetinleri incelediği *Paratexts: Thresholds of Interpretation* adlı çalışmasında, Genette’in yanmetin kavramının sınırlarını genişlettiği görülür (A.e., b.a.). Bu çalışmasında yanmetni sadece metnin hemen yanında, yakınında yer alan unsurlarla ilişkili olarak değil; metnin içinde yer aldığı fiziksel bir bütünlük olan kitabın dışındaki unsurları da kapsayacak biçimde ele alır.

Genette *Paratexts* adlı çalışmasının daha ilk satırlarında, yanmetinlerle ilgili olarak şunları söyler:

Bu üretimler [yanmetinler] metne ait mi sayılacak, işte bunu her zaman bilmesek de, yanmetinler her halükarda metni çevreler ve genişletir ve bunu tam da metni *sunmak* için yapar. *Sunmak* [present] fiili burada hem gündelik anlamıyla hem de çok daha güçlü bir anlamıyla düşünülebilir: yani, metni *var etmek* [make present], metnin dünyada var olmasını ve (en azından şimdilik) kitap biçiminde “alınlanmasını” ve tüketilmesini sağlamak için yapar. (A.e., s. 1)

Genette’in yukarıda aktarılan sözlerinde, özellikle **aidiyet**, **sunmak** ve **var etmek** ifadeleri ön plana çıkar. Söz konusu ifadelerden yola çıkarak ilerleyecek olursak, insanın aklına gelen ilk sorulardan biri de **bu üretimler metne ait mi sayılacak?** sorusu olacaktır. Genette’in metin ile yanmetin arasındaki ilişkiyi ait olmak ile ait olmamak gibi karşıtlıklara dayanarak incelediği söylenemez. Yanmetin kavramını ilk

kez kullandığı *Palimpsests* adlı çalışmasında, bu kavramı anlatmak için James Joyce'un *Ulysses*'ine başvurur (Genette, 1997a: 3). *Ulysses* öncelikle 1918-1920 yılları arasında *The Little Review* dergisinde tefrika olarak yayınlanır. Dergide yayınlanan her bölümün başında ise metin açısından büyük önem taşıyan ve Homeros'un *Odysseia*'sına gönderme yapan bir başlık vardır. Söz konusu metinlerin kitap halinde yayınlanması gündeme geldiğinde, Joyce bu bölüm başlıklarını kaldırır. Ancak, kitap biçimine bürünen metin bölüm başlıkları kaldırılarak yayınlanmış olsa da, söz konusu başlıkların eleştirmenlerin değerlendirmeleri üzerindeki etkisi asla ortadan kalkmaz. Kitap formuna bürünmeden önce kaldırıldığı halde alımlama sürecinde böylesine belirleyici olabilen bir bölüm başlığı metnin bir parçası sayılmayacak mıdır? Metin ile yanmetin arasındaki ilişkiyi salt ait olma veya olmama üstünden ele almak bakış açımızı kuşkusuz çok daraltacaktır. Zaten Genette de bu karmaşık sorunun cevabını metnin kapanımını savunanlara bırakarak metnin taslaklarını ve metne ilişkin tasarıları da yanmetin kavramına dahil eder (A.e.).

Genette yanmetin kavramını çok çeşitli unsurlardan meydana gelen heterojen bir bütün olarak ele alır. Dolayısıyla, Genette'in gözünde metin ile yanmetin arasındaki ilişki yanmetnin türüne göre farklılık gösterir. Biraz daha açacak olursak, söz konusu ilişki yanmetnin konumuna, zamanına, işlevine, vb. göre farklılık gösterir. Bununla beraber Genette'e göre bütün bu değişkenlerin merkezinde tek bir unsur olduğu söylenebilir: yazar. Örneğin, diğer dipnotlardan farklı olarak, **yazarın** dipnotu “metin içinde kısmi bir sapak veya anlık bir yol çatalıdır ve sıradan bir parantez metne ne kadar aitse yazarın dipnotu da o kadar aittir” (Genette, 1997b: 328). Zira yazarın dipnotunun, tıpkı yazarın kaleminden çıkan başka bir cümle gibi, yazarın denetiminde olduğu varsayılır. Genette “yazarın denetim ve sorumluluğunu, bu heterojen malzemenin [yanmetinlerin] tamamının ortak paydası olarak ele alır” (Kovala, 1996: 142).

Kitabın altbaşlığından da (Thresholds of Interpretation) açıkça anlaşıldığı gibi, Genette'e göre yanmetin hem bir **yorum eşigidir** hem de **yorumun eşiği**. Hem metnin okura açılan kapısının hemen önünde yer alan ve içeri, yoruma girmeye yardımcı olan bir eşiktir hem de üzerine basıldığında yorumun eşiğine, yakınına, başlangıcına gelmektir. “Borges'in önsöz yerine kullandığı tabirle, [yanmetin] bir 'dehlizdir'; rahatlıkla içeri girme veya bırakıp gitme imkanı sağlar” (Genette, 1997b:

2). Benjamin'in sözünü ettiği, sokak ile iç mekan arasında geçiş oluşturan 19. yüzyıl pasajları gibidir; ne içerisidir ne de dışıdır. Genette'in Philippe Lejeune'undan (Lejeune, 1975: 45) ödünç aldığı bir tabirle, yanmetinler metnin **saçaklarıdır**.

Daima, yazarın kendi kaleminden çıkan veya az ya da çok onayladığı başka yorumları aktaran bu saçaklar, metin ile metnin dışı arasında bir bölge oluşturur; bu bölge hem geçiş hem de *etkileme* bölgesidir: imtiyazlı bir edimbilim ve strateji yeri; halk üstünde yaratılan etkinin, metnin daha iyi alımlanmasına ve doğru dürüst (şüphesiz yazarın ve müttefiklerinin gözünde doğru dürüst) okunmasına hizmet eden –ister iyi anlaşılmış veya başarıya ulaşmış ister anlaşılmamış veya başarıya ulaşmamış olsun– bir etkinin yeridir. (Genette, 1997b: 2)

Genette yanmetinleri “bir metnin kitap haline gelmesini ve okuyuculara ve –daha genel anlamda– halka bu haliyle sunulmasını sağlayan” unsurlar olarak tanımlar (A.e, s. 1). Bir metin okuyucularına tek başına sunulmaz; özellikle günümüzde hemen her kültürde, metne eşlik eden çok çeşitli yazılı ve görsel unsura rastlanır.

Yanmetin araçları döneme, kültüre, metin türüne, yazara, yapıta ve edisyona bağlı olarak, yoğunluğu çeşitlilik, bazen gerçekten büyük çeşitlilik gösteren bir baskıyla sürekli değişir: “medya” çağımız –metinlerin çoğu zaman neredeyse ham olarak, herhangi bir sunuş formülünden yoksun elyazmaları biçiminde dolaşıma girdiği– klasik dünyada ve daha ziyade İlk ve Orta Çağlar'da bilinmeyen ama artık metni çevreleyen bir söylem türünün hızla çoğalmasına tanıklık etmektedir. (A.e, s. 3)

Genette, **neredeyse ham olarak** ifadesini özellikle kullanır. Çünkü salt transkripsiyon olgusunun veya sözlü aktarımın metin idealini bir ölçüde maddileştirdiği ve maddileşmenin de yanmetin etkisinin ortaya çıkmasında etkili olabileceği görüşündedir (A.e.). Genette buradan yola çıkarak yanmetni olmayan bir metnin var olmadığını, buna karşılık metni olmayan yanmetinlerin var olduğunu öne sürer (A.e.). Bu noktada Genette günümüze sadece başlığı ulaşan birkaç metni örnek gösterir. Ancak, Genette'in bu iddiaları kuşkusuz tartışmalıdır. Metni olmayan bir yanmetnin var olabileceğini kabul etsek bile, özellikle de alımlama sürecini göz önünde bulundurarak, bu yanmetnin ne ölçüde var olduğunu söyleyebiliriz? Bir taraftan yanmetin olgusunu heterojen, birbirinden çok farklı niteliklere ve işlevlere sahip unsurlardan oluşan bir bütün olarak ele alırken, diğer taraftan yanmetni

olmayan bir metnin var olmayacağını nasıl söyleyebiliriz? Başlığı olmayan bir metnin var olmayabileceğini varsaysak bile dipnotları olmayan bir metnin de var olmayacağını nasıl söyleyebiliriz?

Bir metnin yanmetinleri olmadan da var olabileceğini düşünsek bile, yanmetinlerin metnin alımlama süreci üzerindeki olumlu etkisini göz ardı edemeyiz. Kaynak ve erek kültürler arasında zamansal ve mekansal olarak kaçınılmaz bir boşluğun olduğu çeviri olgusu açısından ise yanmetinleri alımla sürecindeki rolü kuşkusuz daha da önem kazanır. Genette *Paratext* başlıklı çalışmasında sadece telif eserleri inceler. Bununla birlikte, çalışmasında çeviri olgusuna da değinir. Çalışmasının bir yerinde çeviri olgusunu yanmetinlerle ilişkilendirir ve bu konuyu çalışmasına neden dahil etmediğini açıklar.

Benzer bir biçimde, yanmetin ile ilişkisinin inkar edilemez olduğunu düşündüğüm üç uygulamayı da inceleme kapsamına almadım; çünkü bu uygulamaları teker teker incelemek, muhtemelen bir bütün olarak bu konuyu incelemek kadar çalışmayı gerektiriyor. Bu uygulamalardan ilki *çeviridir*; özellikle de Gide'in *Les Nourritures terrestres*'inin (Dünya Nimetleri) Groethuysen'in elinden çıkan Almanca versiyonu gibi, yazarın az veya çok gözden geçirdiği ve kontrol ettiği; her çevirisi öyle veya böyle özgün metne ilişkin bir yorum olarak iş gören Beckett gibi ikidilli bir yazarın yerleşik uygulamasına uygun olarak yazarın çok daha fazlasını yaptığı, bütün işi tek başına yüklediği çeviriler. (2)

(2) Şüphesiz özenle kullanılması gereken bir yorum; zira metne sadık kalmamak yazarın sahip olduğu bir ayrıcalıktır. (A.e., s. 405)

Yukarıda aktarılan pasajda yer alan **yanmetin ile ilişkisi** (paratextual relevance) ifadesinin muğlaklığı ilk bakışta, Genette'in salt konunun kapsamının genişliği ve başlı başına bir çalışma gerektirmesi nedeniyle çeviri olgusunu ele almadığını düşündürebilir. Ancak inceleme kapsamına alınmayan diğer iki alanın seri yayın (veya tefrika) ve illüstrasyonlar olması bu düşüncüyü şüpheli duruma düşürür. Genette illüstrasyonları ele alırken bizzat yazarın hazırladığı veya sipariş ettiği ve onayladığı illüstrasyonlardan bahseder. Çeviri olgusunu ele alırken de Gide ve Beckett örneklerine, yani yazarın çeviriyi bizzat kendisinin yaptığı veya denetimi altında tuttuğu örneklerle başvurur. Yukarıda aktarılan bölümün sonunda yer alan

dipnot ise Genette'in erek metni ve çevirmeni, kaynak metin ve yazara göre ikincil bir konumda gördüğünü şüpheyi yer bırakmayacak bir açıklıkla ortaya koymaktadır.

Yazar-çevirmen işbirliği elbette çeviri sürecini de olumlu yönde etkileyecektir. Ne var ki yazarı çeviri sürecinin de nihai otoritesi olarak konumlandırmanın pek çok sakıncası olduğu açıktır. Yazarın aşırı müdahalesinin çeviri sürecini veya nihai metni olumsuz yönde etkilediği durumlardan bile söz edilebilir. Örneğin, Rajaa Alsanea'nın İngilizce *Girls of Riyadh* (2007) başlığıyla yayınlanan kitabı. Söz konusu yapıt Rajaa Alsanea ve Marilyn Booth'un adlarıyla iki çevirmenli olarak yayınlanır. Ancak Marilyn Booth'un *Where is the translator's voice?* (2008) başlığıyla kaleme aldığı bir makaleden edinilen bilgilere göre, yazarın müdahalesi kitabın çevirisini olumsuz yönde etkilemiştir. Kitabın çevirmeni Booth, çeviri sürecinde birtakım yerel değişimlerle ilgili bilgi almak üzere yazarla iletişime geçer. Ancak iletişimin sürekliliğini sağlayamaz ve birkaç yazışmanın ardından artık sorularına cevap alamaz olur. Booth çeviriyi tamamlayarak yayıncısına teslim eder. Ancak aradan kısa bir süre geçtikten sonra yazarın çeviriyi onaylamadığını ve kendisinin üzerinde çalışmak istediğini öğrenir. Yazar çeviriyi “düzeltirken”, çevirmenin romanda önemli bir yer tutan siyaset, cinsel kimlik gibi meseleleri gözeterik aldığı, dil kullanımıyla ilgili çeviri kararlarını yok sayar ve sonuçta ortaya klişelerle dolu bir roman çıkar. Bu kuşkusuz uç bir örnektir ancak yazarın aşırı müdahalesinin çeviri sürecini veya ürününü olumsuz yönde etkileyebileceğini gösterir.

Sonuç olarak, bu çalışmada çeviri olgusu ne yanmetin unsurlarından biri olarak ele alınacak ne erek metin ve çevirmen kaynak metin ve yazara göre ikincil bir konuma yerleştirilecek ne yazarın sorumluluk ve denetimi ortak payda olarak belirlenecek ne de yazar yerine çevirmen geçirilecektir. Kuramsal metin çevirilerindeki yanmetinler, Genette'in kavramlarından ve modelinden yararlanmakla birlikte, çevirmen, yayıncı, hazırlayan gibi pek çok aktörün rol oynadığı bir alan olarak ve çeviribilimsel bir bakış açısıyla ele alınacaktır.

2.2. Paradigmalar

Genette *Paratexts* başlıklı çalışmasında, bir yanmetin iletisinin statüsünü belirlemek için yanmetinleri öncelikle uzam, zaman, töz, edimbilim ve işlev açısından ele alır. Yani, Genette'ye göre bir yanmetin unsurunu tanımlamak,

- Konumunu (*nerede?*)
- Hangi tarihte ortaya çıktığını veya ortadan kalktığını (*ne zaman?*)
- Varoluş biçimini - yazılı veya diğer (*nasıl?*)
- İletişim durumunun karakteristik özelliklerini (*kimden? kime?*)
- İletisinin yerine getirmeyi amaçladığı işlevleri (*ne yapmak için?*) belirlemektir. (Genette, 1997b: 4)

2.2.1. Uzam

Genette'e göre, "bir yanmetin unsuru, en azından maddi biçime bürünmüş bir iletiden meydana geliyorsa, kesinlikle metnin konumuna göre tayin edilebilecek bir *konuma* sahiptir" (A.e.). Yanmetin, metinle aynı kitapta veya metnin uzağında bulunabilir. Yanmetnin metne göre konumu, özellikle **peritext** ve **epitext** kavramları açısından önemlidir. İleride daha ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, Genette'in **peritext-epitext** ayrımı temelde "salt uzamsaldır" (A.e., s. 344). Dolayısıyla, Genette'in uzamsal ayrımına koşut olarak, **peritext** bundan böyle **çevremetin**, **epitext** ise **dışmetin** terimleriyle karşılanacaktır. Genel bir ifadeyle söyleyecek olursak, metnin çevresinde veya metinle aynı kitap içinde bulunan yanmetin unsurları çevremetindir. Metnin uzağında, yani metnin yer aldığı kitabın dışında bulunan yan metin unsurları ise dışmetindir.

2.2.1.1 Çevremetin

Genette’e göre, “metinle aynı kitap içinde yer alan başlık veya önsöz gibi yanmetin unsurları ve bazen metnin farklı kısımları arasına yerleştirilen bölüm başlıkları veya birtakım notlar” çevremetindir (A.e., s. 4-5). Başlık, not ve önsözün yanısıra ön kapak, iç kapak, arka kapak, altbaşlık, ara başlık, metin türü açıklaması, prolog, sunuş, sonsöz, epilog, dipnot, sonnot, ithaf, teşekkür, vb. de çevremetinler kapsamında ele alınır.

2.2.1.2 Dışmetin

Genette’e göre, “genellikle medya (görüşmeler, söyleşiler) veya özel iletişim (mektuplar, günlükler, vd.) sayesinde –en azından ilk basımda– kitabın dışında bir konumda yer alan” bütün yanmetin unsurları dışmetindir (A.e., s. 5). Örneğin, reklam, duyuru, broşür, röportaj, yazışma, vb. dışmetin olarak ele alınır.

Genette’in metinsel aşkınlık ulamları gibi, çevremetin ve dışmetin kavramları da birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaz. Genette, kuramın pragmatik amaçları doğrultusunda böyle bir ayrıma gider.

Dışmetni çevremetinden –yani (uzlaşımlarımıza göre), dışmetni geriye kalan bütün yanmetinlerden– ayıran ölçüt kuramsal olarak sadece uzamsaldır. Metnin bulunduğu kitaba maddi olarak eklenmeyen, neredeyse sınırsız bir fiziksel ve toplumsal uzamda bir bakıma serbestçe dolaşan yanmetin unsurları dışmetindir. Dolayısıyla, dışmetnin konumu kitabın dışında herhangi bir yerdir– bununla beraber dışmetnin daha sonra çevremetne katılmasını engelleyen hiçbir şey yoktur. Bu tür bir katılım her zaman mümkündür, zaten biz de böyle pekçok örnekle karşılaşacağız: örneğin yazarın ölümünden sonra yayınlanan akademik edisyonlara eklenen özgün röportajlar veya yazışmalardan alınan sayısız pasaj veya bu tür akademik edisyonların eleştirel notlarında aktarılan günlük bölümleri. Gelgelelim bu salt uzamsal tanımın pragmatik ve işlevsel yansımaları vardır (A.e., s. 344).

Bütüncüyü oluşturan Metis Seçkileri’ndeki yanmetinler açısından, çevremetin-dışmetin ayrımı ilk bakışta iyice belirsizleşmektedir. Yayınevinin web sayfası incelendiğinde, Genette’in çevremetin kapsamında ele aldığı kapak, tanıtım yazısı ve hatta önsöz gibi kitabın fiziksel bütünlüğü içinde yer alan pekçok yanmetin

unsurunun kitabın dışında da konumlandığı görülür. Bu durumda söz konusu yanmetin unsurları çevremetin mi yoksa dışmetin olarak mı ele alınacaktır? Veya böyle bir bütüncüyü incelerken çevremetin-dışmetin ayrımına gitmek ne kadar anlamlıdır? Genette dışmetinlerin **daha sonra** çevremetne katılabileceğini teslim eder; yani, dışmetin ilk olarak kitabın dışında ortaya çıkar. Ayrıca, Genette dışmetni tanımlarken özellikle **en azından ilk basımda** kitabın dışında yer alan ifadesini kullanır (A.e., s. 5). Dolayısıyla, ilk defa kitabın içinde ortaya çıkan yanmetin unsurları çevremetin, dışında ortaya çıkanlar ise dışmetin olarak ele alınabilir.

Çeviribilim açısından ele alındığında, yanmetinlerin “asıl ilgi çekici tarafı, genellikle erek kültürdeki uzlaşımlara uygun olarak metnin etrafında [veya dışında] konumlanmaları değil; metin ile okuyucular arasında özel bir rol oynamaları ve okurların söz konusu yapıtları okuma ve alımlama süreci üstünde etkili olmalarıdır” (Kovala, a.g.e., s. 120). Bununla beraber, yanmetin olgusu son derece heterojen bir bütündür. Farklı yanmetinler benzer veya aynı işlevleri yerine getirir de, her yanmetin tikel niteliklere sahiptir. Dolayısıyla farklı yanmetinleri betimleyen ve çeviri açısından işlevleriyle ele alan böyle bir çalışmada, bu tür ayrımlara gitmekte fayda olduğu düşünülebilir.

2.2.2. Zaman

Genette yanmetni zaman açısından da benzer bir biçimde ele alarak, yanmetnin zamansal statüsünü metninkine göre belirler. Buna göre bir yanmetin,

- Metinden önce
- Metinle aynı zamanda
- Metinden kısa bir süre sonra
- Metinden uzun süre sonra ortaya çıkabilir. (Genette, 1997b: 5-6)

Örneğin, yayınlanması düşünülen ya da yayın aşamasında olan kitapların duyuruları veya kitaptan önce gazete ve dergilerde yayınlanan ama yayınlanan kitapta yer

almayan unsurlar, metinden önce ortaya çıkan yanmetinlerdir (A.e., s. 5). Genette söz konusu unsurları **öncel (prior) yanmetinler** terimiyle karşılar. Metinle aynı anda ortaya çıkan yanmetinler **özgün yanmetinler** olarak adlandırılır. Mesela, bir metnin ilk basımında metinle aynı kitap içinde yer alan bir önsöz özgün yanmetindir. Metnin yayınlandığı ilk tarihten kısa bir süre sonra ortaya çıkan yanmetinler **ertelenmiş yanmetinlerdir**. Metnin yayınlanmasından uzun süre sonra karşımıza çıkan yanmetinler ise **geç yanmetinler** olarak nitendirilir.

Bu incelemede, erek metinle birlikte ortaya çıkan yanmetinler özgün yanmetinler olarak ele alınacaktır. Geç yanmetinler ile ertelenmiş yanmetinler ise farklı bir uygulamaya tabi tutulacaktır. Bu noktada kaynak kültür ile erek kültür arasındaki farklılıklarının öneminin bir kez daha altını çizmek gerekiyor. Kuramsal bir metnin kaynak kültürdeki ilk iki basımı arasındaki zaman dilimi birkaç yılla sınırlı olabilir; buna karşılık erek kültürdeki yeni basımlar arasındaki zaman dilimi on yıllarla ölçülebilir. Kaynak kültürde farklı okur kitlelerini hedef alan farklı basımlar yapılırken, erek kültürde çok geniş bir hedef kitle belirlenebilir ve yeniden basımlarda hiçbir değişiklik görülmeyebilir. Örneğin, bütüncüyü oluşturan yapıtların yeniden basımları arasındaki zaman dilimi dört ila on dört yıl arasında değişmekte ve yeniden basımlarda çok küçük değişikliklere rastlanmaktadır. Erek kültürde saygın bir konuma sahip olan Ayrıntı, İletişim ve Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan kuramsal kitapların yeniden basımlarının da benzer bir eğilim gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla, bu çalışmada, erek metinle birlikte ortaya çıkan yanmetinler özgün yanmetinler, erek metnin yeniden basımlarında ortaya çıkan yanmetinler ise ertelenmiş yanmetinler olarak ele alınacak; geç yanmetin kavramı kullanılmayacaktır.

2.2.3. Töz

Genette Paratexts adlı çalışmasında daha çok zaten başlı başına bir **metin** olan yanmetinleri incelemekle beraber, “ikonik, maddi veya olgusal tezahürlere de (manifestation) yanmetin değeri atfedilebileceğini” hatırlamakta fayda olduğuna dikkat çeker (A.e, s. 7). Örneğin, Genette'in yanmetinlerle bir biçimde ilişkili

olduğunu teslim edip kapsamı ve başlı başına bir araştırma konusu olması nedeniyle inceleme dışı bıraktığı üç konudan (diğerleri çeviri ve tefrika veya seri yayındır) biri olan illüstrasyonlar ikonik tezahürlerdir. Punto veya yazı karakteri maddi tezahürlere örnek gösterilebilir. Genette olgusal derken “(sözlü veya başka) aleni bir iletisi olmayan, ancak tek başına varlığı –halk bildiği sürece– metne ilişkin bir yorum sunan ve metnin alımlanma biçimini etkileyen bir olguyu”; mesela yazarın yaşını veya cinsiyetini kasteder (A.e.). İnceleme konusu olan yapıtlarda illüstrasyonların bulunmaması, bütüncüyü oluşturan yapıtların punto ve yazı karakterinin standart olması ve kitaba göre farklılık göstermemesi, söz konusu yapıtların öncül bir nitelik taşıması ve yazarlarının da kitapların ortaya çıktığı dönemde erek kültürde pek tanınmaması gibi nedenlerle ikonik, maddi ve olgusal tezahürler inceleme dışı bırakılmış; çalışma sadece yazılı yanmetinlerle sınırlandırılmıştır.

2.2.4. Edimbilim

Genette bir metnin edimbilimsel statüsünü “iletişim durumunun karakteristik özellikleriyle: gönderen ve gönderilenin doğası, gönderenin otorite ve sorumluluk derecesi, gönderenin iletisinin edimsöz gücü, vb.” ile tanımlar (A.e., s. 8). Genette, bu tanıma uygun olarak yanmetinsel iletilerin gönderenlerini **yazarın yanmetinleri**, **yayıncının yanmetinleri** ve **üçüncü kişilerin yanmetinleri (allographic)** olmak üzere üçe ayırır. Çeviri olgusunu ele alan böyle bir çalışmada, bu durumda akla gelen ilk soru çevirmenin statüsü olacaktır.

2.2.4.1. Gönderen

Genette’e göre bir yanmetni gerçekte kimin gönderdiğinden çok gönderenin yanmetne katkısı ve yanmetin konusunda sorumluluk kabul etmesi önemlidir. Genette buna dayanarak yazarın yanmetinleri, yayıncının yanmetinleri ve üçüncü kişilerin yanmetinleri olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya gider (A.e., s. 8-9). Ancak bu çalışmada sadece çeviriye ilişkin yanmetinler ele alınacağından farklı bir

sınıflandırma gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, çeviriye ilişkin yanmetinler nasıl sınıflandırılabilir?

Çeviri metni aracılar yoluyla ortaya çıkan bir ürün ve çevirmeni de (bu çalışmada olduğu gibi) kitabın yazarı veya en azından yardımcı yazarı olarak görürsek, bu önsözleri yazarın önsözleri olarak ele almamız gerekir. Başka bir seçenek ise çevirmenin özgün yazara sadık bir aracı olduğunu ve kaynak metnin erek dile hiçbir manipülasyona uğramadan aktarıldığını düşünmektir. Bu durumda da söz konusu önsözlerin üçüncü kişilerin yanmetinleri olduğu sonucuna varabiliriz. Ne var ki böyle bir bakış açısı şüphesiz çevirinin sosyal ve tarihsel açıdan belirleyici etkenlerine zarar verir ve karar alan bir aktör olarak çevirmeni güçsüz duruma düşürür. (Tahir-Gürçağlar, 2002: 52)

Yukarıda aktarılan bakış açısı doğrultusunda, böyle bir incelemede çevirmenin yanmetinleri **yazarın yanmetinleri** başlığı altında ele alınabilir. Ancak bu çalışmada sadece çevirmenin değil, metnin bir kitap biçiminde okurlarına sunulmasına kadar geçen aşamalarda rol oynayan pekçok aktörün yanmetinleri incelenecektir. Buna bağlı olarak ve kitabın oluşum sürecinde yer alan bütün aktörleri görünür kılmak adına, çevirmenin, yayıncının, hazırlayanın yanmetinleri olmak üzere üçlü bir ayrıma gidilebilir. Ne var ki böyle bir sınıflandırmanın sorunlu olduğu düşünülebilir; çünkü bu ayrım farklı aktörlerin tek bir alanda faaliyet gösterdiği varsayımına dayanır. Ancak, bütüncede yer alan seçkilerde olduğu gibi, yayıncı seçkiyi oluşturan metinlerden birinin çevirmeni olarak da karşımıza çıkabilir veya hazırlayan iki kişinin gerçekleştirdiği bir çeviri faaliyetine katkıda bulunmuş olabilir. Dolayısıyla bu incelemede –kitabın oluşum sürecinde rol oynayan aktörlerin çoklu kimliklerini yansıtma amacıyla– çevirmenin, hazırlayanın, yayıncının ve yayıncı-çevirmenin yanmetinleri şeklinde bir sınıflandırmaya başvurulacaktır. Çevirmen-hazırlayanın yanmetinleri şeklinde bir ulamın önerilmemesinin nedeni, bütüncü bağlamında hazırlayanın faaliyet alanının esasen metin seçimi olarak belirlenmesi ve çevirmenin de söz konusu faaliyet alanında rol oynayabilecek aktörlerden biri olduğunun düşünülmesidir. Yayıncı-hazırlayan şeklinde bir ulamın önerilmemesinin nedeni de metin seçimi alanında yayıncının da faaliyet gösterebileceğinin düşünülmesidir.

2.2.4.2. Gönderilen

Genette'in çalışmasında, yanmetinsel iletinin gönderileni en geniş anlamıyla halktır. Böylesine kapsamlı bir tanımın birtakım kısıtlamalar gerektirdiğini teslim eden Genette, yanmetinleri iletinin gönderileni açısından **kamusal** ve **özel** yanmetinler olmak üzere ikiye ayırır. Buna göre, başlık veya söyleşi gibi gönderileni geniş bir okur kitlesini kapsayan, önsözler gibi özellikle metnin okuruyla sınırlı ve yayıncılar veya eleştirmenlere özel yanmetinler, ister çevremetin ister dışmetin olsun, kamusal yanmetinlerdir (Genette, 1997b: 9). Yazışmalar, konuşmalar, günlükler, vb. **mahrem** yanmetinler özel yanmetinler başlığı altında incelenir. Söz konusu unsurlar gönderileni kamusal alanda tanınan veya tanınmayan kişilerden oluşan sözlü veya yazılı yanmetinlerdir (A.e.). Bu çalışmada gönderilen en genel ifadesi ile erek kültür okuru olarak ele alınacaktır.

2.2.4.3. Gönderenin Otorite ve Sorumluluk Derecesi

Genette, daha önce de dile getirdiğimiz gibi, çalışmasında yazarın denetim ve kontrolüne özel bir önem atfeder. Gönderenin otorite ve sorumluluk derecesini incelerken, genel bir ayrıma başvurarak siyaset dilinden ödünç aldığı resmi ve resmi olmayan kavramlarını yanmetinlere uyarlar (A.e.). “Yazarın veya yayıncının veya her ikisinin sorumluluğunu açıkça kabul ettiği bir yanmetinsel ileti –yazarın veya yayıncının sorumluluğundan kaçamayacağı bir ileti”; yani yazarın hayatta olduğu zaman diliminde ortaya çıkan bir çevremetin resmi yanmetindir (A.e.). Gazete ve dergilerde yayınlanan röportajlar veya söyleşiler gibi, tam anlamıyla yazarın denetiminde olmayan yanmetinsel iletiler ise resmi olmayan veya yarı resmi yanmetinlerdir (A.e.).

Ancak, çeviri söz konusu olduğunda, yazarın yanmetinler üzerindeki denetim sınırları, örneğin erek dil ve erek kültüre ilişkin sınırlı bilgisi nedeniyle ciddi ölçüde daralır, hatta çoğu durumda tamamen ortadan kalkar. Yazarın kaynak metin söz konusuyken sahip olduğu denetim, erek metin söz konusu olduğunda sürecin aktörleri tarafından farklı oranlarda paylaşılır. Dolayısıyla, çeviri metin ele

alındığında Genette'nin yukarıda yaptığı ayrım geçerliliğini yitirir. Bu çalışmada da böyle bir ayrıma gidilmeyecektir.

2.2.4.4. İletinin Edimsöz Gücü

Genette dil felsefesinden ödünç aldığı edimsöz gücü terimini felsefi anlamından çok daha farklı bir anlamda kullanır. Genette'e göre bir yanmetin unsuru,

- Bilgi aktarır (yazarın adı ve kitabın basım tarihi)
- Yazarın/yayıncının niyetini veya yorumunu duyurur (önsöz, metin türü açıklaması)
- Karar bildirir
- Tavsiyede bulunur veya emir verir
- Edimsel bir nitelik taşır (A.e., s. 10)

2.2.5. İşlev

Genette'e göre, "bir yanmetin unsurunun uzam, zaman, töz ve edimbilim açısından durumu, bir haritanın üzerindeki yatay ve dikey çizgiler gibi, genel ve değişmez bir ağırlık sağladığı mümkün seçenekler arasından az veya çok serbest bir biçimde yapılan tercihlerle belirlenir ve bu mümkün alternatifler arasından –diğerlerini dışarda bırakarak– tek bir terim benimsenebilir" (A.e., s. 12). Örneğin bir yanmetin yazarın veya yayıncının; yazılı, maddi, ikonik veya olgusal olabilir. Genette'e göre,

Bu bir dizi seçenek ve sorumluluk kesin çizgilerle bir statü, dolayısıyla da bir tür tanımı verir. Gelgelelim işlevsel tercihler böyle seçenekler sunan, diğer seçenekleri dışarda bırakan, ya o ya bu şeklinde tercihler değildir. Başlığın, ithafın, önsözün, söyleşinin aynı anda birbirinden farklı pekçok amacı olabilir. (A.e.)

Bu çalışmada, Genette'in kavramları aracılığıyla konumları, zamanları, varoluş biçimleri ve edimbilimsel statüleri açısından tanımlanan yanmetinlerin işlevleri

incelenecek; Kovala'nın (1996) belirlediği mikro ve makro düzeylerdeki işlevsel ayırmadan yararlanılacak ve erek kültür ile yanmetinler arasındaki ilişki çeviri açısından değeriendirilecektir.

3. YAN METİN TÜRLERİ

3.1. Kapak

Kapak, kitabın bütününe ilişkin ilk yorum alanıdır. Okurun kitapla gerçek anlamda ilk karşılaşması kapak üzerinden gerçekleşir; kitabın kendini okura anlatmaya başladığı ilk yer burasıdır. Kitap kapakları içinde bulundukları metin türüyle birlikte, okurun alışkanlık ve eğilimleri doğrultusunda, dönem ve kültür gibi değişkenlere bağlı olarak farklılıklar gösterir. Dolayısıyla, çevirisi söz konusu olan bir kitabın göz önünde bulundurulması gereken unsurlarından biri de kapağıdır.

3.1.1. Ön Kapak

3.1.1.1. Kaynak Kültürde Ön Kapak ve Eklentileri

Genette metin türü ve dönem ayrımı yapmaksızın ön kapak ve eklentilerinde yer alan unsurları şöyle sıralar:

- Yazarın adı veya takma adı
- Yazarın ünvanı (profesör, x üyesi)
- Yapıtın başlığı veya başlıkları
- Metin türü bilgisi
- Çevirmenin, önsöz yazarının, metnin kurulmasından ve eleştirel aygıtın hazırlanmasından sorumlu kişilerin adları
- İthaf
- Epigraf
- Yazarın veya –biyografi veya eleştiri niteliği taşıyan bazı çalışmalarda– incelemeye konu olan kişinin resmi
- Yazarın imzasının faksimilesi
- Spesifik illüstrasyonlar (Genette, 1997b: 24)

- Dizinin adı ve/ya logosu
- Bu diziden sorumlu kişilerin adları
- Yeniden basım durumunda, özgün diziye ilişkin açıklama
- Yayıncının (ortaklaşa bir yayın söz konusu olduğunda da yayıncıların) adı, ticari adı, adının ilk harfleri veya logosu
- Yayıncının adresi
- Basım veya edisyon sayısı
- Tarih
- Fiyat

3.1.1.2. Erek Kültürde Ön Kapak ve Eklentileri:

Kuramsal metin yayınlayan, günümüzün önemli yayınevlerinden Ayrıntı, İletişim, Yapı Kredi ve Metis yayınlarından seçilen kitaplar incelendiğinde ön kapak ve eklentilerinde şu unsurların yer aldığı tespit edilmiştir:

- Yazarın adı
- Yapıtın başlığı veya başlıkları
- Çevirmenin adı (Ayrıntı, Yapı Kredi ve İletişim Yayınları; Metis Yayınları'nda başlık sayfasında yer alır)
- Yazarın veya –biyografi veya eleştiri niteliği taşıyan bazı çalışmalarda– incelemeye konu olan kişinin resmi (Hannah Arendt'in İletişim Yayınları'ndan çıkan *İnsanlık Durumu* (2006) adlı çalışmasının ve Walter Benjamin'in Metis Yayınları'ndan çıkan *Brecht'i Anlamak* (2000) başlıklı yapıtının ön kapağı)
- Spesifik illüstrasyonlar (Terry Eagleton'ın Ayrıntı Yayınları'ndan çıkan *Postmodernizmin Yanılsamaları* (1999) başlıklı çalışması)
- Dizinin adı ve/ya logosu (Yapı Kredi Yayınları'nın *cogito* dizisi)
- Yayıncının (ortaklaşa bir yayın söz konusu olduğunda da yayıncıların) adı, ticari adı, veya logosu (Ayrıntı Yayınları'nın logosu)

- Metin türü bilgisi (Walter Benjamin'in Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan *Tek Yön* (2002) adlı çalışmasının ön kapağında "deneme" ibaresi yer alır; ayrıca, Metis Yayınları'nın "metis eleştiri" dizisinin ön kapağında yer alan dizi adı aynı zamanda metin türüne ilişkin bilgi verir)
- Erek metinden bir bölüm (bütüncüyü oluşturan Metis Seçkileri'nin ön kapakları)
- Çevirmenin, önsöz yazarının, yayına hazırlayanın, editörün, metnin kurulmasından ve eleştirel aygıtın hazırlanmasından sorumlu diğer kişilerin adları
- Bu diziden sorumlu kişilerin adları
- Kapağı basan ile ilgili bilgi
- Kapak tasarımcısı ile ilgili bilgi
- Kapak illüstrasyonu ile ilgili bilgi
- Yayın haklarına ilişkin açıklama
- Yeniden basım durumunda, özgün basıma ilişkin açıklama
- Basım veya edisyon sayısı
- Yayıncının adresi
- Tarih
- Yayınevinin yayınladığı diğer yapıtlarla ilgili bilgi (Ayrıntı Yayınları'nın İnceleme-Araştırma dizisinde ön kapaktan hemen sonra, Metis Yayınları'nın Metis Seçkileri'nde arka kapaktan hemen önce)
- Biyografik ve/ya bibliyografik not

3.1.1.3 Yazarın Adı

Günümüzde, yayıncının çevremetinleri arasında ele aldığımız ön kapaktaki vazgeçilmez yanmetin unsurlarından biri de yazarın adıdır. Ancak tarihsel açıdan ele alındığında, ön kapakta yazarın adına yer verme uygulamasının nispeten yeni olduğu bile söylenebilir. Özellikle antik metinler ve Orta Çağ metinleri bugün bildiğimiz anlamdaki kitap formundan ziyade el yazmaları şeklinde karşımıza çıkar. Bu el yazmalarında, yazarın adı metnin en başında veya en sonunda yer alır (Genette,

1997b: 37). Bugün bildiğimiz anlamda baskılı kitap kapaklarının ortaya çıkışı 19. yüzyılın başlarını bulur (A.e., s. 23). Ancak bu sefer de farklı uygulamalar ortaya çıkar. Örneğin kapakta yazarın adı bulunan kitaplar kadar bulunmayanlar da vardır. Kapakta yazarın adının veya takma adının bulunmamasının kitabın günümüze tam olarak ulaşmaması, yazarın kişisel tercihleri gibi nedenleri vardır.

Sözü edilen dört yayınevinden çıkan kuramsal kitaplar incelendiğinde, isimsiz yayınlanan bir kuramsal kitap olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ön kapakta yazarın adına yer vermenin neredeyse standart bir uygulama haline geldiği söylenebilir. Kuramsal kitaplarda isimsiz yayınlanan bir örneğe rastlanmasa da, bütüncü kapsamında ele alınan yazarlardan biri olan John Berger'in bir romanını isimsiz olarak yayınlattığı bilinmektedir. Her ne kadar esasen kuramsal kitaplar üzerinden ilerlese de, değerlendirme bölümünde ele alınan Metis Yayınları'nın çeviri politikasıyla ilişkilendirilebileceğinden, bu örneğe kısaca değinmekte fayda vardır.

O Ana Adanmış (1998) başlıklı seçkinin yazarı olan John Berger, *Kral* (2001) romanını Avrupa'da kitabın kapağında ismi olmadan yayınlatır. Buna karşılık kitap erek kültürde Metis Yayınları tarafından ön kapağında yazarın adıyla yayınlanır. Berger, *Radikal Kitap*'ta (11 Mayıs 2001) yayınlanan bir söyleşisinde, bu konudaki tercihleriyle ilgili olarak şu açıklamaları yapar:

John Berger: Tabii isim koymamamın bir nedeni var. İçinde bir mesaj olan, ama etiketi olmayan bir şişe bulduğunuzu farzedin. Tıpkı bunun gibi kitabın içerdiği, ya da aktardığı tecrübe benim için çok önemli. Bir imza ile sunulduğu sürece okuyucu kitabın bu adamdan bir yapıt olduğunu düşünecek. İçeriğini edebi bir mesele olarak ele alacaktır. Bunu olabildiğince engellemek istedim. Adım kitabın sonunda bir yerde küçücük var. Yani bu kitabı ben yazmadım filan gibi bir durum yaratmaya çalışmadım.

Cem Erciyes: Neden Türkiye'de imza koydunuz?

John Berger: En önemli şeylerden biri kitabın okunması. Kimi yerlerde kapağa isim koymamak işe yarar, kime yerlerde yaramayabilir. Türkiye için yayıncının sözünü dinledim.

Aktarılan örnekte yazarın, kendi adının okurun alımlama süreci üstündeki olası etkilerinin bilincinde olduğu ve bu sürece adının ön kapakta bulunmamasını tercih ederek müdahalede bulunmak istediği düşünülebilir. Bu noktada yayıncının bir

anlamda, kaynak ve erek kültürler arasındaki farkı göz önünde bulundurarak, yanmetin unsuruna ilişkin bir çeviri kararı aldığı ve yazarı yönlendirdiği öne sürülebilir. Yayıncı ile yazarın işbirliğine giderek ortak bir çeviri kararı aldığı düşünülebilir.

3.1.1.4 Çevirmenin Adı

Ön kapakta yer alan bir diğer yan metin unsuru çevirmenin adıdır. Ayrıntı, İletişim ve Yapı Kredi Yayınları'nda çevirmenin adı ön kapakta bulunurken, Metis Yayınları'nda bu bilgi başlık sayfasında verilmektedir. Bu uygulamanın kapak tasarımı ve yayıncının çeviri politikası ile ilgili olduğu düşünülebilir. Venuti'nin (1995) çeviribilim alanına kazandırdığı bir terimle ifade edecek olursak, bir çevirmenin **görünmezliği** (ya da görünürlüğü) izlediği çeviri stratejisinden erek kültürün çeviriye ilişkin uzlaşımları kadar pekçok değişkenin etkisi altında kalır. Bu değişkenlerden biri de metnin kitap formuna bürünmesinde rol oynayan yayıncının çeviri politikasıdır. Bu bağlamda, ön kapakta çevirmenin ismine yer verilip verilmemesi çevirmenin görünürlüğü ve yayıncının çeviri politikasına ilişkin bir veri olarak okunabilir.

3.1.1.5 Biyografik ve/ya Bibliyografik Not

Metis, İletişim, Ayrıntı ve Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan kuramsal kitaplarda, ön kapaktan hemen sonra gelen eklentilerden biri de biyografik ve/ya bibliyografik nottur. Biyografik ve/ya bibliyografik not ile ilgili değerlendirmelere başlamadan önce, uygulamada benzerlik gösteren iki yanmetni, yani önsöz ile biyografik ve/ya bibliyografik notu birbirinden ayırmakta fayda var. Bu amaçla Oğuz Atay'ın yazın dünyamıza kazandırdığı ünlü önsöz yazarı Selim Işık'ın görüşlerine başvurabiliriz:

'Hayatı ve Eserleri. Hiç bıkmıyorum bunları tekrar tekrar okumaktan. Yazarın her kitabını okurken Hayatı ve Eserleri yeniden karşıma çıkıyor. Bir daha, bir daha okuyorum. Sanki önceden Hayatı ve Eserleri'ni bilmiyormuş gibi yapıyorum: yeni baştan heyecanlanmak için. Yalnız, yazarlar arasında bir birlik

bulunmaması beni yoruyor. Hiç olmazsa önsözleri yazanlar, yılda bir kere toplanmalı ve aralarında ortak esaslar tespit etmeli. Bugünkü durum esef verici. Bakıyorsun bir yazar, çok zor birleştiriyor kelimeleri. Bir türlü cümleleri kuramıyor. Öyle diyor önsöz amca. Geçer kara tahtanın başına diyor, yazar bozar, uğraşır. Bütün bunları da yarı karanlıkta yapar. İsteddiği cümleyi bulunca da koşar, bütün ışıkları yakar. Ben de tam bu üstadın huylarını benimsemek üzereyken, bir önsöz daha geçiyor elime. Bu önsöz de yazarın coşkun bir ırmak gibi yazdığını anlatıyor. Kendisini tutamıyor adam: bıraksan günde yüz sayfa yazacak. Bazısının ilk eseri çıkınca kapışılıyor, bazısı on tane bile satamıyor ilk kitabından. Kime hizmet edeceğimi şaşırtıyorum. Onlara uşaklık etmekte zorluk çekiyorum. Biri insanlardan kaçıyor, öteki bir dakika yalnız kalamıyor. Sonunda hükümet el koyacak bu işe. Hepsine haddini bildirecek. Bizi zehirlemeye ne hakları var?’ (Atay, 2000: 399-400)

Atay değerlendirmelerinde haksız sayılmaz, uygulamada bu tür örneklerle de rastlanmıyor değildir. Buna karşın önsözün sadece “Hayatı ve Eserleri” olmadığı da açıktır. Söz konusu iki yanmetnin kitabın fiziksel bütünlüğü içinde aynı anda bulunduğu durumlara rastlanması, bu yanmetinlerin farklı işlevleri olabileceğini düşündürür. Okuru, yazarın hayatı ve eserleri konusunda bilgilendirmek önsözün işlevleri arasında sayılabilir. Ancak önsözün, ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, başka işlevleri de vardır. Önsözün göndereni yayıncı olabileceği gibi, çevirmen, hazırlayan ve üçüncü kişiler olabilir. Gelgelelim biyografik ve/ya bibliyografik notun göndereni yayıncıdır.

Biyografik ve/ya bibliyografik notu iki bölümde inceleyebiliriz: yazara ilişkin biyografik ve/ya bibliyografik not ve çevirmene veya hazırlayana ilişkin biyografik ve/ya bibliyografik not. Metis, İletişim, Ayrıntı ve Yapı Kredi Yayınları’ndan çıkan kuramsal kitaplara bakıldığında, yazara ilişkin biyografik ve/ya bibliyografik notun standart bir uygulamaya dönüştüğü söylenebilir. Buna karşılık çevirmen veya hazırlayana ilişkin biyografik ve/ya bibliyografik not uygulaması pek yaygın değildir. Bu noktada, uygulamanın gerekçeleri üzerine düşünebiliriz. Bu noktada akla gelen ilk sebeplerden biri çevirmen veya hazırlayanın “sembolik sermayesi” (Bourdieu, 1993: 7) olabilir. Gelgelelim incelenen örnekler böyle bir genelleme yapmayı olanaksız kılmaktadır. Örneğin, Walter Benjamin’in Yapı Kredi yayınlarından çıkan *Tek Yön*’ünü (2002) Tevfik Turan çevirmiştir. Benjamin’in başyapıtı sayılan ve yine Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanan *Pasajlar* (1995) yapıtını ise Ahmet Cemal çevirmiştir. Aynı yayınevinden çıkan ve aynı yazara ait bu iki kitaptan Tevfik Turan çevirisinde çevirmene ilişkin bir biyografik ve/ya

bibliyografik rastlanırken, bu alanda saygın bir isim olan Ahmet Cemal'in çevirisinde böyle bir yanmetin bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu uygulama keyfi görünmektedir. Gelgelelim bu verilerin böyle sonuçlara varmak için yeterli olmadığı ve daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiği de açıktır.

Yazara ilişkin biyografik ve/ya bibliyografik notun en önemli özelliklerinden biri de okurun yazarın diğer yapıtları konusunda bilgilendirilmesidir. Dört yayınevinden çıkan kuramsal kitaplara bakıldığında, yazarın kitaplarının tanıtımında dört farklı yol izlendiği tespit edilmiştir:

1. Yazarın diğer yapıtlarını, başka yayınevleri tarafından yayınlanmış da olsa, kaynak dildeki başlıklarının yanında parantez içinde özgün tarihleriyle ve başlıkların erek dildeki uygun karşılıklarıyla vermek.
2. Yazarın sadece aynı yayınevinden çıkan kitaplarını tanıtmak (Walter Benjamin'in YKY'den çıkan *Tek Yön*'ü (A.g.e) her iki maddeyi de örnekler).
3. Yazarın diğer yayınevlerinden çıkan kitaplarını yayınevinin adını vermeden, sadece çevirmenin adıyla tanıtmaktır (Michel Foucault'nun Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan *Ders Özetleri* (1995)).
4. Yazarın diğer yayınevleri tarafından yayınlananlar da dahil olmak üzere erek dildeki bütün kitaplarını tanıtmak (Metis Seçkileri'nden çıkan bütün kitaplar).

Kuşkusuz yukarıdaki örnekler Metis ve Yapı Kredi Yayınları'nın amaçları, yayın politikaları veya örneklerin yer aldığı dizilerin amaçlarına ilişkin ipuçları sunar. Gelgelelim bu veriler, örneğin yayın politikası hakkında genel sonuçlara varmak için elbette yeterli değildir.

3.1.2 Arka kapak

3.1.2.1 Kaynak Kültürde Arka Kapak

Genette, arka kapak ve eklentilerinde yer alan unsurları şöyle sıralar:

- Ağır bir amneziden mustarip olanlar için, yazarın adı ve yapıtın başlığı
- Biyografik ve/ya bibliyografik not
- Yazarın daha önceki yapıtları veya –yayıncı yapıtı yayınlamadan önce edinebiliyorsa– bu kitap hakkında basında çıkan yazılardan yapılan alıntılar veya övgü dolu yorumlar
- Yayınevinin yayınladığı diğer yapıtlarla ilgili bilgi
- Metin türü bilgisi
- Dizinin ilkelerine veya amacına ilişkin beyan
- Basım tarihi
- Yeniden basım sayısı
- Kapağı basan ile ilgili bilgi
- Kapak tasarımcısı ile ilgili bilgi
- Kapak illüstrasyonu ile ilgili bilgi
- Fiyat
- ISBN (Uluslararası Standart Kitap Numarası)
- Manyetik barkot
- Ücretli reklam (örneğin, kitabın teması ile ilgili bir alanda çalışan bir firmanın kitaba verdiği reklam) (Genette, 1997b: 25-26)

3.1.2.2 Erek Kültürde Arka kapak

Erek kültürdeki arka kapak ve eklentileri ise şöyle belirlenmiştir:

- Dizinin adı
- Yazarın daha önceki yapıtları veya bu kitap hakkında basında çıkan yazılardan yapılan alıntılar veya övgü dolu yorumlar
- Dizinin ilkelerine veya amacına ilişkin beyan (Metis Seçkileri’nin dizi tanıtım yazısı)
- Kapak illüstrasyonu ile ilgili bilgi (Alain Badiou’nun Metis Yayınları’ndan çıkan *Sonsuz Düşünce*’si(2006))
- ISBN (Uluslararası Standart Kitap Numarası)

- Manyetik barkot
- Yayıncının (ortaklaşa bir yayın söz konusu olduğunda da yayıncıların) adı, ticari adı, veya logosu
- Yeniden basım sayısı
- Fiyat
- Yayıncının adresi
- Kitap tanıtım yazısı
- Erek metinden bir bölüm
- Sivil Toplum Kuruluşlarının reklamı (Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan denemelerin arka kapağının en altında, Tema Vakfı'nın logosu ve sloganı bulunur)

3.2 Önsöz

'Bana yardım edin dostum! Bütün kitapların neden yazıldığını, yazarların kimlere teşekkür borçlu olduğunu, bu kitabı yazma düşüncesinin onlara nasıl geldiğini, bu kitabın ne gibi bir boşluğu dolduracağını, hepsini biliyorum. Sonra ne oluyor? Anlatın bana.'
(Atay, 2000: 392-395)

Genette önsöz terimini çok geniş bir anlamda kullanır. Genette'e göre, "kendisinden önce gelen metnin konusu üstüne üretilmiş bir söylemden meydana gelen" her tür metin önsözdür (1997b: 161). Genette, aralarında ince farklar olduğunu teslim etmekle birlikte, giriş, prolog, not, sunuş, inceleme, prelüd, ek, sonsöz gibi pekçok yanmetni önsöz terimiyle karşılar.

Postyapısalcı düşünür Derrida'nın önsöze ilişkin şu soruları zihin açıcıdır:

Peki ama önsözler gerçekten ne yapar? Mantıkları bundan daha şaşırtıcı değil midir? Günün birinde önsöz tarihini ve tipolojisini yeniden inşa etmemiz iyi olmaz mı? Önsözler bir metin türü oluşturur mu? Birtakım ortak paydalar belirleme gereğine göre gruplandırılmazlar mı veya başka türlü, kendi içlerinde bölümlenemezler mi ? (Derrida, 1981: 8)

Önsözlerin işlevselliğine ya da daha çok işlevsellik kazanmasına ilişkin bu sorular halen daha cevaplanmayı beklemektedir. Bununla beraber, Genette'in kuramı söz konusu cevaplara giden yol için kuşkusuz önemli bir adımdır.

Bu incelemede, özellikle çeviriye ilişkin yanmetinler söz konusu olduğunda, bundan böyle önsöz yerine **sunuş** terimi kullanılacaktır. Bu tercihin temel gerekçelerinden biri, erek kültürde yaygın olarak **önsöz** başlığı altında sunulan yazarın önsözüyle çeviriye ilişkin bir önsöz arasında ayırım yapmaktır. Bir diğeri ise kaynak metinde yer alan ve göndereni üçüncü kişiler olan önsözlerin çevirisi ile salt erek kültür okurları gözetilerek hazırlanan önsözler arasında ayırım yapmaktır. Zira kuramsal metinlerin çevirisi söz konusu olduğunda, bu bölümde de sıkça anılan Ayrıntı, İletişim ve Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan kitaplar bağlamında, genel eğilimin erek kültür okurlarının gereksinim ve beklentilerini gözeterek yeni bir önsöz hazırlamak yerine kaynak metnin önsözünü çevirerek yayınlamak olduğu söylenebilir. Bu gerekçe göz önünde bulundurulduğunda, **çevirmenin önsözü** teriminin de kullanılabileceği elbette düşünülebilir. Gelgelelim, önsözlerin gönderenlerinin sadece çevirmenlerden oluşmaması böyle bir karşılığı geçersiz kılar. Ayrıca, bütüncüyü oluşturan yapıtların yazarları gibi, kaynak metnin yazarlarının erek metnin yayınlandığı tarihlerde erek kültürde fazla tanınmaması, kaynak kültürle arasında zaten zaman ve mekan açısından büyük bir boşluk bulunan erek kültür okurunun alımlama süreci karşısında ciddi bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Tam da bu noktada söz konusu yanmetnin **temsil** ve **sunuş** işlevleri daha da önem kazanır. Sonuç olarak, hem yukarıda sıralanan gerekçelerle hem de incelenen bütüncü de **sunuş** teriminin kullanılmış olması dolayısıyla, çeviriye ilişkin önsöz için bundan böyle **sunuş** terimi kullanılacaktır.

3.2.1 Konum ve Zaman

Derrida, *Dissemination* (1981) başlıklı çalışmasının girişine yazdığı **outwork**'te (kitabın dışı) önsöz olgusunu ele alır. Genette'in tanımında da açıkça görülebileceği gibi, geleneksel anlamda bir önsöz öncelikle okura kitabın konusu hakkında bilgi verir. Gelgelelim Derrida'nın **önsöz**'ü bir anlamda kitabın konusu üstüne değildir;

çünkü önsöz kavramını ele alır. Ama bir anlamda da kitabın konusu üstünedir; çünkü **dissemination**'ının, **saçılma**'nın, yani "sürekli bir anlam genişlemesinin, taşmasının, yayılmasının" ne olduğunu anlatır (Eagleton, 2004: 168). Derrida önsöz kavramını yapısöküme uğratarak saçılmanın ne olduğunu bizatihi bu bölümde yazdıklarıyla gösterir.

Derrida'ya göre, "“Kitap-lık’ını hem desteklediği hem de ihlal ettiği ‘kitap’ın hem içinde hem dışında, hem öncesinde hem sonrasında yer alan önsöz, kendisini daima hem zamanın hem de uzamın tuhaf bir biçimde eğri büğrü olduğu yere yazar” (Derrida, a.g.e, s. xxxii). Önsöz esasen kitaptan sonra yazılır; buna karşılık kitabın en başında, başlangıcında yer alır. “Olgudan sonra söyleme-niyetini canlandıran ön-söz’ün bakış açısından metin, yazılı bir şey –bir geçmiş– olarak var olur; gizli bir kadiri mutlak (ürünü üstünde tam hakimiyet kuran) yazarın okuruna, şimdi kisvesi altında, geleceği olarak sunduğu bir geçmiş” (A.e, s. 7).

Derrida'nın **hem içi hem dışı** veya **hem öncesi hem sonrası** gibi ifadeleri her ne kadar ilk bakışta Genette'in yanmetin tanımını çağrışırsa da, söz konusu yazarlar farklı konulara işaret eder. Genette önsöz terimini geleneksel anlamıyla ve sonsözünü de kapsayacak şekilde kullanır. Yazınsal metinler bağlamında karşısına çıkan istisnai durumları örneklemekle beraber, önsözün konumunu esasen metnin öncesi **veya** sonrası olarak belirler. Genette'e göre konum bir olasılık, "zamanla ve özellikle de ediyondan edisyona, konumda bir değişikliğin meydana gelmesi olasılığıdır ve böyle bir olasılık bazen statü değişikliğini de beraberinde getirir" (1997b: 173). Örneğin bir önsöz, daha ileri tarihli bir seçkide bölümlerden biri olarak karşımıza çıkabilir.

Genette, önsözün zamanını da farklı bir açıdan ele alır. Yanmetnin zamansal statüsünü belirlerken izlediği yöntemle, önsözleri özgün önsözler, ertelenmiş önsözler ve geç önsözler olmak üzere üçe ayırır (A.e., s. 174-175). Özgün önsözler, metnin ilk basımınla metinle aynı kitap içinde karşımıza çıkan önsözlerdir. Ertelenmiş önsözler, kitabın ilk basımının hemen arkasından yapılan edisyonlarda, geç önsözler ise ilk basımın üstünden uzun süre geçtikten sonra yapılan basımlarda karşımıza çıkan önsözlerdir.

Bu çalışmada konum açısından Genette'in ayırımına bağlı kalınacak; zaman açısından ise, yanmetnin zamansal niteliklerine dayanarak yapılan değerlendirmelere koşut olarak, özgün sunuşlar ve ertelenmiş sunuşlar ele alınacaktır.

3.2.2. Gönderen ve Gönderilen

Genette, önsözlerini önce gönderenlerine göre üçe ayırır. Bu ayrıma göre yazarın, aktörlerin ve üçüncü kişilerin önsözlerinden söz edilebilir. Daha sonra gönderenler açısından ikinci bir ölçüt belirleyerek yeni bir üçlü sınıflandırmaya gider. Söz konusu ölçüt, göndereni ister yazar, ister bir aktör, isterse de üçüncü bir kişi olsun, önsözün gerçek veya kurmaca bir kişiye atfedilmesidir. Genette'in önsöz sınıflandırmasının ilgi çekici yanlarından biri de üçüncü kişilerin geç önsözlerini ele alırken bir notta yaptığı şu değerlendirmedir:

Görüldüğü gibi, çeviri durumunda, önsöz çevirmenin imzasını da taşıyabilir. Çevirmen-önsöz-yazarı, daha pekçok şeyin yanı sıra, kendi çevirisi üstüne yorum yapabilir; bu noktada ve bu anlamda, önsözü üçüncü kişilerin önsözü olmaktan çıkar. (A.e, s. 264)

Genette, bu durumda çevirmenin önsözünün üçüncü kişilerin önsözleri arasında yer alamayacağını teslim etmekle birlikte hangi gruba dahil edilebileceğine değinmez. Zaten çeviri olgusunun inceleme kapsamı dışında bırakıldığı bu çalışmanın önsöz sınıflandırması çeviri olgusunun aktörleri açısından işlevsizdir. Bu çalışmada, yazarın denetimi ve sorumluluğu ortak payda olarak görülmediğinden, sadece kuramsal metinler inceleneceğinden ve dolayısıyla da kurmaca bir önsöz veya sunuş yazarından söz edilemeyeceğinden böyle bir sınıflandırmaya gidilmeyecektir. Yanmetinlerin edimbilimsel niteliklerine dayanarak yapılan sınıflandırmaya koşut olarak sunuş yazıları, çevirmenin sunuşu, hazırlayanın sunuşu, yayıncının sunuşu ve yayıncı-çevirmenin sunuşu olmak üzere dörde ayrılacaktır.

Genette önsöz söz konusu olduğunda, gayet geniş bir ifadeyle halk olarak belirlediği gönderilenin sınırlarını daraltarak, yanmetinsel iletinin alıcısını “metnin okuru” olarak belirler (A.e., s. 194). Burada metnin okuru ifadesiyle temelde kitabı satın almış olan kişi kastedilir. Genette'in tanımı, önsözü okuyabilmesi için yanmetinsel iletinin alıcısının kitabı satın almış olması gerektiği varsayımına dayanır. Ancak bütüncüyü oluşturan seçkilerin yayıncısı olan Metis, genel yayın politikasına ve dizinin amaçlarına uygun olarak, web sayfasında kitabın bazı bölümlerinin veya basında kitap üstüne çıkan tanıtım yazılarının yanı sıra sunuş

yazılarını da yayınlamaktadır. Dolayısıyla, sunuş yazısının alıcısı da erek kültür okuru şeklinde tanımlanacaktır.

3.2.3. Önsözün İşlevleri

Genette, önsözün işlevini ele alırken özellikle söz konusu yanmetnin gönderenine, konumuna ve zamanına dikkat çeker. Çünkü bütün önsözlerin işlevi aynı değildir, önsözün türüne göre farklılık gösterir (A.e., s. 196). Genette, daha önce belirlediği paradigmalardan yola çıkarak, altı işlevsel kategori belirler (A.e.). Söz konusu önsöz türleri:

- Yazarın özgün önsözü
- Yazarın özgün sonsözü
- Yazarın geç önsözü
- Yazarın ertelenmiş önsözü veya sonsözü
- Üçüncü kişilerin (ve aktörleri) sahici [authentic] önsözleri
- Kurmaca önsözlerdir.

Bu çalışmada, daha önce ayrıntılı olarak ele alındığı gibi, hem bütüncenin sadece kuramsal metinlerden oluşması hem de yazarın sorumluluk ve denetiminin bir ortak paydadan ziyade pekçok değişkenden biri olarak görülmesi gibi gerekçelerle böyle bir sınıflandırmaya başvurulmayacaktır. Bununla beraber, Genette'in özellikle yazarın önsözleriyle ilgili tespitleri, önsözlerin makro işlevleri açısından önemli bilgiler sunar. Dolayısıyla, bu bölümde Genette'in yazarın ve üçüncü kişilerin önsözlerinin işlevleriyle ilgili tespitleri önsözün makro işlevleri açısından incelenecek, çeviriye ilişkin yanmetinler olarak sunuş türleri inceleme bölümünde, bütüncü bağlamında ele alınacaktır.

Genette yazarın özgün önsözünün başlıca işlevini “metnin düzgün bir biçimde okunmasını sağlamak”; yani “metnin okunmasını ve metnin düzgün okumasını garanti altına almak” şeklinde belirler (A.e., s 197). Önsöz, metnin okunmasını sağlamak için metnin değerini vurgulayarak okur adaylarının ilgisini çekmeye çalışır.

Düzgün okunmasını sağlamak için de önerilerde bulunur veya okura rehberlik eder. Söz konusu işlevler Kovala'nın belirlediği makro işlevlerle de büyük ölçüde örtüşür. Kovala'ya göre önsözün makro düzeyde iki temel işlevi vardır: “okuru bilgilendirmek ve etkilemek” (Kovala, a.g.e., s. 135). Önsöz, “yazarın okurun yapıtı iyice anlamasını sağlamak için gerekli gördüğü bilgileri aktarır veya müstakbel okurların ilgisini çekmeye çalışır” (A.e.).

Genette'e göre önsöz metnin okunmasını sağlamak için neden sorusuna cevap verir: Okur neden söz konusu kitabı okuyacaktır, okumayı tercih edebilir veya okumalıdır? Metnin düzgün okunmasını sağlamak için de nasıl sorusuna cevap verir: Okur metni nasıl okuyacaktır, okuyabilir veya okumalıdır? Önsöz, okurların ilgisini çekmek için kitabın **değerini** vurgular: Bu kitabın konusu, konuyu ele alış biçimi veya yazarı önemlidir; bu kitabın konusu özgündür, yenidir; bu kitabın yazarı doğruları söyler, samimidir. Genette' göre, “19. yüzyıldan itibaren, yapıtın değerini vurgulama işlevi, bilgi sağlama ve rehberlik etme işlevlerinin; başka bir deyişle, neden argümanı nasıl argümanının gölgesinde kalmıştır (ama kuşkusuz bu arada kendisine önsözden başka araçlar bulmuştur)” (1997b: 209). Burada sözü edilen araçlar kuşkusuz arka kapak (kitap hakkında basında çıkan yazılardan yapılan alıntılar veya övgü dolu yorumlar), kitabın kağıt kapağının iç kısmı, reklamlar, broşürler, kataloglar gibi araçlardır. Nasıl argümanı ise esasen yaratım süreci (çalışmanın ortaya çıkışı, hangi koşullarda yazıldığı, oluşum evreleri), hedef kitle seçimi (okur tanımı; öğrenciler, araştırmacılar), başlık üstüne yorum, okuma sırası, bağlam bilgisi, yazarın niyeti veya amaçları, metin türü tanımları gibi unsurlardan meydana gelir (A.e., s. 210-236).

3.3. Notlar

XIII. Kitaplar ve fahişeler – birinin sayfalarındaki dipnotlar neyse, ötekinin çoraplarındaki banknotlar da odur (Benjamin, 1993: 65).

Genette'e not terimini dipnot, marj notu (veya yannot), satır arası notu ve sonnotu kapsayacak şekilde kullanır. Buna göre not, “metnin az çok belirli bir bölümüyle ilgili olan ve söz konusu bölümle karşılıklı olarak yerleştirilen veya bu bölümün yanında yer alan, uzunluğu çeşitlilik gösteren (tek kelime yeterlidir) bir ifadedir” (Genette, 1997b: 319). Genette notu ele alırken, söz konusu yanmetnin kısmi niteliğini vurgular. Bu noktada, not-önsöz ilişkisiyle ilgili görüşleri dikkat çekicidir.

Notun gönderme yaptığı metnin her zaman kısmi bir nitelik taşıması ve buna bağlı olarak notla aktarılan ifadenin de her zaman kısmi bir nitelik taşıması, bu yanmetnin unsurunun biçimsel özellikleri arasında en ayırt edici olanı gibi görünür. Bu özelliği notu, diğer yanmetninlerin yanı sıra, önsözün tam karşısına yerleştirir. ... Bununla beraber, not ile önsöz arasındaki biçimsel ayrımın, bu iki yanmetnin işlevleri arasındaki benzerliği gözler önüne serdiği açıktır: pekçok durumda, önsözün söylemi ile not aygıtının söylemi süreklilik ve homojenlik açısından çok yakından ilişkilidir. ... Önsöz ve notlar tek bir söylemi paylaşır; önsöz genel düşüncelerle ilgilenir, notlar ise ayrıntılardan sorumludur. (A.e., s. 320)

3.3.1. Konum ve Zaman

Notlar esasen sayfanın, bölümün veya metin sonunda yer alırlar. Bununla beraber marjda, satır aralarında, metnin iki sütununun arasında konumlandıkları durumlara da rastlanır (A.e.). Notlar yaygın olarak görülen konumlarına göre dipnot, sonnot, marj notu (veya yannot) olarak sınıflandırılabilir.

Genette, yanmetnin zamansal statüsünü belirlerken izlediği yöntemle, notları özgün notlar, ertelenmiş notlar ve geç notlar olmak üzere üçe ayırır (A.e., s. 322). Bu çalışmada, bütüncüyü oluşturan yapıtların hepsinde not tek bir yerde konumlandığı, sadece sayfa sonunda bulunduğu için inceleme bölümünde not terimi yerine dipnot terimi kullanılacaktır. Yanmetnin zamansal niteliklerine dayanarak yapılan

değerlendirmelere koşt olarak, özgün dipnotlar ve ertelenmiş dipnotlar ele alınacaktır.

3.3.2. Gönderen ve Gönderilen

Genette, yanmetin iletisinin göndereni açısından önsözlerle notları aynı uygulamaya tabi tutar. Yani, yazarın, aktörlerin ve üçüncü kişilerin notlarından ve gerçek veya kurmaca kişilere atfedilen notlardan söz edilebilir. Genette, editörün ve çevirmenin notlarına üçüncü kişilerin sahici notları arasında yer verir (A.e.). Ancak üçüncü kişilerin notlarını incelediği bölümde, editörün notlarının çoğunlukla yazarın ölümünden sonra ortaya çıkan, yazarın sorumluluk sınırları haricinde yer alan bir dış yorum olduğunu ve yanmetin tanımı kapsamında yer almadığını ifade eder (A.e., s. 337). Bu çalışmada ise, önsöz türlerinin belirlenmesi sırasında dile getirilen gerekçelerle, editörün ve çevirmenin dipnotlarını yanmetin kapsamı dışında bırakan bir sınıflandırmaya başvurulmayacaktır. Dolayısıyla dipnotlar çevirmenin dipnotları, hazırlayanın dipnotları ve yayıncının dipnotları olmak üzere üçe ayrılacak; editörün dipnotları hazırlayanın dipnotları başlığı altında incelenecektir. Editörün hem seçkilerden birinin çevirmeni hem de seçkinin hazırlayanı olması durumunda, kendisinin çevirdiği bölümlerdeki dipnotlar çevirmenin dipnotları, diğer çevirmenlerin çevirilerindeki dipnotları ise hazırlayanın dipnotları başlığı altında incelenecektir. Bu bölümde yayıncı-çevirmenin dipnotları şeklinde bir ulama başvurulmamasının nedeni, dipnotun yayıncının faaliyet alanı olarak görülmemesidir.

3.3.3. Notların işlevleri

Genette notların başlıca işlevlerini şöyle sıralar:

- Metinde geçen terimleri tanımlamak veya açıklamak
- Metinde geçen ve kaynak dilden farklı bir dile ait olan alıntıların çevirisini vermek

- Alıntılarının kaynaklarını belirtmek
- Ek bilgi ve belge sunmak
- Metinde belli belirsiz anıştırılan bir olayın ayrıntılarını vermek
- Metinde göz ardı edilen belirsizliklere veya güçlüklerle dikkat çekmek
- Ele alınan konuyla ilgili olası itirazları önlemek amacıyla ek argüman sunmak
- Metnin basımından sonra yöneltilen eleştirilere cevap vermek
- Metnin önceki basımındaki hataları düzeltmek
- Biyografik bilgi sunmak
- Yapıtın nasıl ortaya çıktığı, hangi koşullar altında yazıldığı ve oluşum sürecinde hangi aşamalardan geçtiği konusunda bilgi vermek (A.e., s. 325-330)

Bu çalışmada, önsözlerin işlevleri ele alınırken açıklanan gerekçelerle, dipnotların işlevleri inceleme bölümünde, bütüncü bağlamında ele alınacaktır. Genette'in sınıflandırmasına başvurulmayacak; bununla birlikte Turgay Kurultay'ın (2000) aşağıda aktarılan ve dipnotların niteliklerine dayanan sınıflandırmasından yararlanılacaktır.

Üstdil/ üstmetin

- Dil kullanımı/ kavramlara ilişkin tanımlayıcı açıklamalar
- Metnin içeriğine veya konusuna yönelik bilinçlendirici açıklamalar
- Üsluba ilişkin analitik açıklamalar

Açıklayıcı yorum

- Kastedilen anlama yönelik açıklamalar
- Çevirmenin eleştirel yorumu
- Uygulamaya yönelik (erek kültür bağlamına yönelik) yorum/ değerlendirme

Ek bilgi/ ön bilgi

- Arka plan bilgisi
- Genel kültür bilgisi

- İçerięe ilişkin ansiklopedik bilgi (dünya bilgisi)

Terimsel açıklama

- Etimolojik açıklama
- Terimin kullanım biçimi veya değerine ilişkin açıklama
- Erek dildeki terimsel sorunlar

Çeviri sürecini saydamlaştırma

- Çevirinin amaçları, oluşum süreci
- Çevirinin yöntemine ilişkin açıklama
- Yapılan tercihin gerekçelendirilmesi
- Alternatif çeviri önerileri

Metin ötesi bilgi

- Yazara ilişkin bilgi
- Kaynak metnin bağlamı
- Metinlerarası bilgi (metnin ilişkili olduğu diğer metinlere yönelik açıklamalar)

İkincil çeviri düzlemi

- Kitap isimlerinin dipnotta çevrilmesi
- Metinde kullanılan yabancı dildeki terim, alıntı veya deyişlerin dipnotta çevirisi

4. METİS YAYINLARI VE METİS SEÇKİLERİ DİZİSİ

Bu bölümde, önceki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınan kavramlar aracılığıyla, erek kültürdeki çeviri kuramsal metinlerin yanmetinleri incelenecektir. Öncelikle yayıncı hakkında genel bir bilgi verilecek, bütüncenin sınırları çizilecek ve incelemeye konu olan yanmetinler ve işlevleri ele alınacaktır.

4.1. Metis Yayınları

Yayınevinin web sayfasından (www.metiskitap.com) edinilen bilgilere göre, Metis Yayınları 1982 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Öncelikle kuramsal metinler yayınlamak üzere kurulan yayınevi, yayın hayatının ilk beş senesinde pekçok kuramsal metni erek kültür okuruyla buluşturmuştur. 1987 yılında, metin türü seçimi açısından yayın politikasında değişikliğe gitmiş ve bu tarihten itibaren kuramsal metinlerin yanı sıra yazınsal metinler de yayınlamaya başlamıştır.

Yayınevi önce sadece tarih, sosyoloji, felsefe alanında kitaplar yayınlamıştır. Zaman içinde yeni konu alanlarına yönelmiş ve farklı alanlarda da kuramsal kitaplar yayınlama başlamıştır. Günümüzde dil ve edebiyat eleştirisi, sosyal antropoloji, kültür incelemeleri, kadın araştırmaları, siyasetbilim, ekoloji gibi pekçok farklı alanda faaliyet gösteren yayınevinin başlıca dizileri Metis Edebiyat, Edebiyat Dışı, Metis Eleştiri, Sanatlar ve İnsan, Metis Seçkileri, Metis Bilim, Ötekini Dinlemek, Kadın Araştırmaları, Siyah Beyaz ve Yaşadığımız Dünya'dır.

4.2. Metis Seçkileri

Metis Seçkileri'ni en iyi anlatacak kişiler kuşkusuz bu dizinin ortaya çıkmasında ve sürekliliğinde rol oynayan aktörler olacaktır. Bu nedenle, dizinin ortaya çıkışında önemli bir rol oynayan yayıncının yanmetinlerinden birini, 1998 tarihine kadar

seçkiyi oluşturan kitapların ilk sayfasında yer alan şu tanıtım yazısını incelemekte fayda vardır:

İnsanın düşünme serüveninin çağımızda ulaştığı yer neresidir?

Çağımıza yeni sezgiler getiren yazarlardan temsil edici seçkiler sunuyoruz bu dizide. Bir yazarı Türkçe'de tanıtırken, söz konusu iki toplum arasındaki dil, kültürel birikim, yayınlanmış ve yayınlanmamış öncüller gibi farklılıkların getirdiği güçlükler var kuşkusuz. Türkiye'deki okuma ortamının kendine özgü koşullarını gözönünde tutarak hazırladığımız seçkilerle bu güçlüğü aşmak, çağdaş yazarların yaratıcı deneme ve incelemeleriyle çağımız düşüncesini Türkçe'de tartışılabilir kılmak istiyoruz.

Yeni duyarlılıkların bu büyük serüveni yaşamaktan geçeceğine inanıyoruz.
(Benjamin, 1993: sayfa numarası belirtilmemiş)

Yayıncı yukarıda aktarılan özgün yanmetninde dizinin amaç ve hedeflerini açıkça ortaya koyar. Dizinin asıl amacı erek kültürde yaygın olarak tanınmayan veya sadece yazınsal metinleriyle tanınan, bununla beraber çağımız düşüncesine yenilik getiren ve kuramsal yapıtlar (da) üreten yazarları erek kültürde tanıtmak ve algılanabilir kılmaktır. Bu noktada yayıncının, yazarın bir metninin tamamını yayınlamak yerine farklı yapıtlarından alınan belirli bölümlerden oluşan bir seçki hazırlamayı tercih etmiş olması da anlamlıdır. Bununla beraber, erek kültürde yaygın olarak tanınmayan bir yazarın pekçok terimle yüklü bir kuramsal metninin tamamı yerine bir bölümünü yayınlamak, yazarın düşüncesini iyice anlaşılmaz kılmak gibi bir tehlikeyi de barındırabilir. Bu noktada, metin seçimine ilişkin tercihler daha da önem kazanır; bu olası tehlike kuşkusuz metin seçimine ilişkin kararlarla bertaraf edilebilir. Dizi tanıtım yazısındaki **temsil edici** ifadesi bu bağlamda da okunabilir. Yani, yayıncının amacı erek kültür okuruna giriş niteliğinde, rahat okunabilir ve algılanabilir metinler sunmaktır. Barthes ve Sontag seçkilerinin sunuş yazılarının son bölümleri bu açıdan ilgi çekicidir. Tahsin Yücel hazırladığı seçkiyi “Umarım, çok uzak olmayan bir gelecekte, Roland Barthes’ın bütün kitapları dilimize çevrilir, ölümünden sonra oluşturulan kitapları da bunlar arasında yerini alır” cümlesiyle bitirir (Barthes, 1999: 11). Metis yayıncılarından Müge Gürsoy Sökmen’in Yurdanur Salman ile birlikte yazdığı sunuş yazısı ise “*Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş*’in, Susan Sontag’ın diğer yapıtlarının Türkçe’ye bir bütün olarak kazandırılması ve eleştiri dilinin tüm kavram,

terim ve ayrıntılarıyla ülkemizde oluşması yolunda bir ilk adım olmasını diliyoruz” ifadesiyle son bulur. Dolayısıyla asıl amacın çağımız düşüncesini, eleştirel düşünceyierek kültürde tartışılabilir kılmak, söz konusu yazarların metinlerin tamamını yayınlamak veya yayınlanmasına dolaylı olarak katkıda bulunmak olduğu söylenebilir. Bu anlamda Metis Seçkileri yayıncının gözünde bir girişim, bir ilk adımdır.

Dizi tanıtım yazısında amaç ve hedefleri ortaya konan diziyi oluşturan kitaplar ve yazarları şöyle sıralanabilir:

1. O Ana Adanmış (Berger, 1988)
2. Yazı ve Yorum (Barthes, 1990)
3. Bu Tufandan Sonra (Bachmann, 1990)
4. Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş (Sontag, 1991)
5. Tarihsel Bunalım ve İnsan (Ortega y Gasset, 1992)
6. Yeryüzünde Bir Sürgün (Goytisolo, 1993)
7. Son Bakışta Aşk (Benjamin, 1993)
8. Açık Düşman (Genet, 1994)
9. Kadınlar Rüyalar Ejderhalar (Le Guin, 1999)
10. Kış Ruhu (Said, 2000)
11. Kırılğan Temas (Zizek, 2002)
12. Sonsuza Tanıklık (Levinas, 2003)

Çalışmanın bu bölümünde sadece 1988-1993 yılları arasında yayınlanan kuramsal metin çevirileri ve yeniden basımları incelenecektir. Dolayısıyla, Ingeborg Bachmann’ın *Bu Tufandan Sonra*’sı (1990) yazınsal bir yapıt olması nedeniyle inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır.

4.2.1. Yayıncının Yanmetinleri

Bütüncüyü oluşturan yapıtlar, yayıncının yanmetinleri açısından ele alındığında temelde iki farklı uygulamadan söz edilebilir. 1988-1997 yılları arasında yapılan basımlarda az veya çok standart bir uygulama vardır. 1998’de ise yine standart olmakla beraber ilk basımlardakinden farklı, yeni bir uygulamaya geçilmiştir.

Yayıncının ilk dönemde karşımıza çıkan yanmetinleri ön kapak unsurları, dizi tanıtım yazısı, künye, kaynakça, başlık sayfası, sunuş, içindekiler, kitap tanıtımları ve arka kapak unsurlarıdır. İkinci basımlarda yayıncının ertelenmiş yanmetinlerinden biri olan biyografik ve/ya bibliyografik not karşımıza çıkar. İlk basımlarda kitabın ilk sayfasında bulunan dizi tanıtım yazısının yerini, ikinci basımlarda biyografik ve/ya bibliyografik not alır. Birtakım değişikliklere uğrayan dizi tanıtım yazısı ise arka kapağa kayar.

4.2.1.1. Ön Kapak

İlk dönemde (1988-1997), ön kapakta yer alan yanmetin unsurları dizinin adı, yazarın adı, yazarın fotoğrafı ve kitabın adıdır. Bu durumun tek istisnası Berger seçkisidir. Dizinin ilk kitabı olan Berger seçkisinin ilk basımında, kapakta yazarın fotoğrafı değil; metinde sözü edilen başka bir fotoğraf bulunur.

İkinci dönemde (1998-2008), yine aynı ön kapak unsurlarına rastlanmakla birlikte, bu unsurlarda küçük değişiklikler yapılır. Yazarın fotoğrafı değişir; fotoğraf ön kapağın bir bölümünü değil, tamamını kaplar ve dizinin adı, yazarın adı, yazarın fotoğrafı ve kitabın adı gibi yanmetin unsurlarının fonunu oluşturur. İkinci dönemde karşımıza çıkan yeni bir yanmetin unsuru ise metinden alınan bir bölümdür. Kitabın adının hemen altına metinden bir pasaj yerleştirilmiştir.

4.2.1.2. Biyografik ve/ya Bibliyografik Not

Yayıncının ertelenmiş yanmetinleri arasında sayabileceğimiz bu bölüm (Berger seçkisi hariç) ilk dönem kitaplarda bulunmaz. İkinci dönem kitaplarda ise standart bir uygulama olarak karşımıza çıkar. Temel işlevi yazarın hayatı ve eserleri hakkında genel bilgi vermektir. Yayıncının dizi tanıtım yazısında belirtilen amaçlara uygun olarak, bu bölümde yazarın sadece Metis Yayınları'ndan çıkan kitaplarına değil, başka yayınevlerinden kitaplarına da değinilmiştir.

4.2.1.3. Başlık Sayfası

Bu bölümde seçkinin başlığı, (ön kapakta yer almayan) alt başlığı, çevirmen(ler)in ve/ya hazırlayan(lar)ın ad(lar)ı, yayınevinin logosu ve yayınevinin adı yer alır. Berger, Sontag ve Benjamin seçkilerinde, sıralanan yanmetin unsurları bulunmakla beraber, çevirmenin adı başlık sayfasında yer almaz; bu bölümde sadece hazırlayanın adı verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yayınevinin çeviri politikasıyla veya en geniş anlamıyla çevirmenin görünmezliğiyle ilişkilendirilebilir. Ancak söz konusu seçkiler en az üç en çok beş çevirmenin eseridir. Ayrıca, bu seçkilerin ortaya çıkmasında rol oynayan aktörlerin birden çok alanda faaliyet gösterdikleri durumlara da rastlanmaktadır. Örneğin, Benjamin seçkisini hazırlayan Nurdan Gürbilek metinde yer alan bölümlerden birinin de çevirmenidir. Çok çevirmenli kitaplarda, çevirmenlerin ve çevirdikleri bölümlerin adları da ön kapak eklentilerinde, genellikle içindekiler bölümünün hemen öncesinde verilmiştir. Dolayısıyla, yayınevinin çevirmenin adını ön kapakta veya başlık sayfasında vermemesinin aslında sadece kitabın biçimsel tasarımına ilişkin bir karar olduğu da düşünülebilir.

4.2.1.4. Kitap Tanıtımları

İlk dönem kitaplarda, bu bölüm esasen bir liste şeklindedir. Arka kapaktan hemen önce yer alan sayfada, Metis Seçkileri başlığı altında, dizide yer alan ve o zamana kadar yayınlanmış olan diğer kitaplar, seçkinin, yazarın, hazırlayan ve çevirenin veya (ikiden çok çevirmeni olan kitaplarda) sadece hazırlayanın adıyla alt alta sıralanmıştır. Bu liste, yine aynı konumda, ikinci dönem kitaplarda da karşımıza çıkar. İlk dönem kitaplardaki listeden farkı, sonuna eklenen yayınevi logosunun eklenmiş ve önceki listeden çevirmen ve/ya hazırlayan isimlerinin çıkarılmış olmasıdır. Çevirmen ve/ya hazırlayan isimlerinin çıkarılmasının nedeninin, tıpkı ön kapak veya başlık sayfasında olduğu gibi, kitabın tasarımıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü ikinci dönem kitaplarda geçen zaman içinde diziye eklenen yeni seçkilerle liste tam bir sayfa uzunluğuna ulaşmıştır. Ayrıca, listeden hemen sonra gelen sayfalara dizide yer alan diğer kitapların tanıtımları eklenmiştir ve bu tanıtımlarda arka kapak yazılarının yanı sıra hazırlayan ve/ya çevirmenin isimlerine de yer verilmiştir. Zaman içinde bu tanıtımlara yazarın aynı yayınevinden çıkan diğer kitaplarının tanıtımları da (Benjamin seçkisinin yeni basımları) eklenir.

4.2.1.5. Arka Kapak

İlk dönem kitaplarda, arka kapakta sadece kitap tanıtım yazısı bulunur. İkinci dönem kitaplarda ise (Benjamin seçkisi hariç) kitap tanıtım yazısı bir sütuna sığdırılmış ve yanına da ilk dönem seçkilerde kitabın ilk sayfasında yer alan dizi tanıtım yazısı eklenmiştir.

4.2.1.5.1. Kitap Tanıtım Yazısı

Bütüncü bağlamında iki tür arka kapak yazısından söz edilebilir. İlk grup, kitabın sunuşundan alıntılanan bir pasajdan oluşur ve sunuş yazarının adıyla yayınlanır. Buradan yola çıkarak, tanıtım yazısı ile sunuş yazısının ortak bir işlevi olduğu

düşünülebilir: okurun ilgisini çekmek ve metni okumasını sağlamaya çalışmak. İkinci grup, zaman zaman sunuştan alıntı yapmakla birlikte, yeni oluşturulmuş bir metindir ve isimsiz yayınlanır. Bu grubun en ilgi çekici örneklerinden biri, ikinci dönem kitaplar arasında yer alan Benjamin seçkisinin arka kapak yazısıdır.

Benjamin Seçkisinin 3. basımı bu. 1993'te ilk kez yayımlanırken Türkçe'de pek az çevirisi vardı Benjamin'in. Yapıtına giriş niteliğinde en önemli ve tipik saydığımız metinlerini bir araya getirmiş, 20. yüzyılın bizce en ilginç, en ilham verici düşünürünü tanıtmayı amaçlamıştık.

Son Bakışta Aşk'ın bugünkü okurları daha şanslı, çünkü artık *Pasajlar*'la, *Moskova Günlüğü* ile sürdürebilirler Türkçe'de Benjamin okumayı...

Metis Yayınları'ndan çıkan seçki dört basım yapmış, Benjamin'in *Estetize Edilmiş Yaşam* (1982), *Fotoğrafın Kısa Tarihçesi* (2001), *Tek Yön* (2002), *Parıltılar* (2003), *Brecht'i Anlamak* (2000), *Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk* (2003), *Çocuklar ve Gençlik ve Eğitim Üzerine* (2001) gibi pekçok yapıtının çevirisi farklı yayınevleri tarafından yayınlanmış ve Benjamin üstüne bir telif eser verilmiştir (Demiralp, 1999). Benjamin seçkisinde bir bölümü yayınlanan *Pasajlar* (1995) çevrilmiştir. Yayıncı, biyografik ve/ya bibliyografik notta veya sunuşta olduğu gibi, okuma önerisinde bulunarak okuru bilgilendirme işlevini sürdürür ve yine aynı şekilde okuma önerisini sadece kendi yayınlarıyla sınırlamaz, diğer yayınevlerinden çıkan kitaplara da dikkat çeker. Yayıncının okuma önerisindeki asıl belirleyici unsurun, kitabı kimin yayınladığından çok Benjamin düşüncesi açısından önemi olduğu düşünülebilir.

4.2.1.5.2. Dizi Tanıtım Yazısı

Bütüncüyü oluşturan kitaplarda küçük farklarla birbirinden ayrılan iki tanıtım yazısına rastlanır.

İlk dönem kitaplar:

İnsanın düşünme serüveninin çağımızda ulaştığı yer neresidir?

Çağımıza yeni sezgiler getiren yazarlardan temsil edici seçkiler sunuyoruz bu dizide. Bir yazarı Türkçe'de tanıtırken, söz konusu iki toplum arasındaki dil, kültürel birikim, yayınlanmış ve yayınlanmamış öncüller gibi farklılıkların getirdiği güçlükler var kuşkusuz. Türkiye'deki okuma ortamının kendine özgü koşullarını gözönünde tutarak hazırladığımız seçkilerle bu güçlüğü aşmak, çağdaş yazarların yaratıcı deneme ve incelemeleriyle çağımız düşüncesini Türkçe'de tartışılabilir kılmak istiyoruz.

Yeni duyarlılıkların bu büyük serüveni yaşamaktan geçeceğine inanıyoruz.

İkinci dönem kitaplar:

Eleştirel düşüncenin günümüzde ulaştığı yer neresidir?

Yirminci yüzyıl, insanlık tarihinde sıklıkla görüldüğü gibi acı, baskı, tahakküm ve sömürüyle doludur. Ama zamana karşı çıkarak, gözlemleri ve düşünceleriyle yaşadığımız dünyayı anlamamıza katkıda bulunan sayısız düşünürü de olmuştur bu yüzyılın...

İşte Metis Seçkileri ile çağımıza yeni sezgiler getiren bu yazarlardan temsil edici örnekler sunmayı amaçladık.

Başka bir ülkede yaşayan bir yazarı Türkçe'de tanıtırken, söz konusu iki toplum arasındaki dil, kültürel birikim, yayınlanmış ve yayınlanmamış öncüller gibi farklılıkların getirdiği güçlükler var. Türkiye'deki okuma ortamının kendine özgü koşullarını gözönünde tutarak hazırladığımız seçkilerle bu güçlüğü aşmak, eleştirel düşüncüyü Türkçe'de tartışılabilir kılmak istiyoruz.

Yayıncı, bu tanıtım yazısından dizinin amaç ve hedeflerini açıkça ortaya koymaktadır; çağımıza yeni sezgiler getiren yazarlardan temsil edici örnekler sunulacaktır. Sunuş yazısında ele alınan diğer konular, yani iki toplum arasındaki dil, kültürel birikim, yayınlanmış veya yayınlanmamış öncüller gibi farklılıklar kuşkusuz çeviri olgusuyla da ilgilidir. Yayınevinin kaynak kültürler ile erek kültürler arasındaki farkların bilincinde olduğu ve bu farklılıklardan kaynaklanan güçlükleri aşmaya yönelik bir yayın ve çeviri politikası geliştirmeyi amaçladığı düşünülebilir. Bu noktada, yayınevinin sözkonusu amaçları yanmetin stratejileriyle ne ölçüde uygulamaya geçirebildiği sorusu akla gelir. Ancak, sorunun cevabını şu aşamada vermek zordur; inceleme bölümünün bulguları kuşkusuz bize daha net veriler

sunacaktır. Aralarında çok küçük farklar bulunan bu tanıtım yazılarının ilgi çekici başka bir tarafı, yayınevinin politikasındaki bir değişikliğe, çağdaşıktan eleştireliliğe geçişe işaret etmesidir.

4.3. O Ana Adanmış

Dizinin ilk kitabı olan ve ilk basımı 1988 yılında yapılan *O Ana Adanmış* başlıklı seçki, John Berger'in 19 yazısını bir araya getirir. Bu yazılardan *Magritte ve Olanaksızlık*, *Rodin ve Cinsel Egemenlik*, *Fotoğrafın Kullanımları*, *"Che" Guevara*, *Tarla*, *Boğaz'da* Yurdanur Salman; *O Ana Adanmış*, *İlkel ve Profesyonel*, *Ralph Fasanella ve Bir Kentin Duyumu*, *Görünümler*, *Kitle Gösterilerinin Doğası*, *Yiyenler ve Yenilenler* Müge Gürsoy Sökmen; *Francis Bacon ve Walt Disney ve Köylü Deneyimi ve Modern Dünya* Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen ortak; *Takım Elbise ve Fotoğraf*, *Paul Strand ve İstirabın Fotoğrafları* Semih Sökmen; *İki Colmar Arasında* İskender Savaşır; *Yabancı Bir Şehrin Kıyısında* Burak Boysan çevirisidir. 1988, 1998 ve 2003 yıllarında üç baskısı yapılmıştır. Seçkiyi Müge Gürsoy Sökmen ve Yurdanur Salman hazırlamıştır.

4.3.1. Yayıncı-Çevirmenin Sunuşu

O Ana Adanmış başlığını taşıyan Berger seçkisinin ilk basımındaki (1988) sunuş yazısı, ön kapak eklentilerinden biridir ve kitabın içindekiler bölümüne dahil edilmemiştir. Anonim bir Metis Yayınları imzasıyla yayınlanan, yazarının kim olduğu ilk bakışta anlaşılmayan bu sunuş yazısına göre, *O Ana Adanmış*'ın en önemli özelliği kitabın içeriğinin yazarla birlikte oluşturulmuş olmasıdır. Dolayısıyla yayınevinin, en azından bu seçki bağlamında, yazarla yakın iletişim halinde olduğu

söylenebilir. Ayrıca, yazarla ortak çalışmanın seçkinin en önemli özelliği olarak sunulması, bu uygulamanın yaygın olmadığını düşündürür.

Sunuş yazısında özellikle metin seçimi ve metin seçimi ölçütleri üzerinde durulur. Yayınevi Berger'ın görme biçimini temsil eden yazılarından bir seçki oluşturmayı amaçlamıştır. Dizi tanıtım yazısındaki **temsil** vurgusu, bu sunuş yazısında da karşımıza çıkar. Metin seçimi ölçütlerinden bir olarak temsil edicilik iki farklı açıdan ele alınabilir. Birincisi, yazarın görme, düşünme biçimini temsil eden metinler seçilmiştir. İkincisi, yazarı erek kültür okuyucusuna tanıtacak, okunabilir ve algılanabilir kılacak metinler seçilmiştir.

Yazarın görme biçimini temsil eden bu metinlerin yayınlanması, okunabilir ve algılanabilir kılınması, erek kültür ortamı açısından neden ve nasıl bir önem taşır? Sunuş yazarı yanmetninde esasen bu soruya cevap verir; yani, metin seçimine ilişkin tercihlerini gerekçelendirir:

Türkiye’de son on yıl içinde tam anlamıyla bir imge patlaması yaşanıyor. Televizyon, basın ve reklamlar yoluyla yeni görsel imgelerden oluşan çok yoğun bir sağanağa tutulduk. Kuşkusuz bunlar, ister yerli üretim olsun, ister “serbest ithalat” rejimine paralel olarak giren “yabancı” imgeler olsun, toplumun geleneksel yapısını çözüp parçalamakta ve yeni ideolojik bütünleştirmeler oluşturmakta aracılık ediyorlar. İşte böyle bir dönemde, görsel imgelerin dilini çözmede ve görsel bir duyarlılık kurmakta kendine özgü bir çizgi sahibi olan Berger’ın bu kitabını yayınlamak son derece önemli görünüyor bize. (Berger, 1988: sayfa numarası yok)

Sunuş yazısında ele alınan bir başka mesele de kaynak kültür ile erek kültür arasındaki kültürel birikim farkı nedeniyle ortaya çıkan güçlükler ve bu güçlükleri aşma amacıyla üretilen çözümleridir. Örneğin, Berger seçkisindeki yazılar pek çok resme ve fotoğrafa gönderme yapar. Söz konusu yapıtlar kaynak kültürde bilinse de erek kültürde yaygın olarak tanınmıyor olabilir. Bu nedenle Berger’ın sözünü ettiği resim ve fotoğraflar, kaynak metinlerde olmadığı halde, seçkiye eklenmiş ve bir resim ve fotoğraflar dizini oluşturulmuştur. Sunuş yazarı bu dizinden söz ederken “Listede ayrıca belirtilen isimler, yazıların özgün basımlarında bulunmayan, Türkiye’de yaygın olarak tanınmayacakları düşüncesiyle bu seçkiye tarafımızdan eklenmiş resimlerdir” açıklamasını yapar (Berger, 1988: sayfası bilinmiyor). Sunuş yazarının hem erek kültür okuruyla ilgili öngörülerini açıkladığı hem de çeviriye

ilişkin başka bir yanmetnin, resim ve fotoğraflar dizininin varlık nedenini gerekçelendirdiği söylenebilir. Bu sunuş yazısı, seçkinin hazırlanmasına katkıda bulunan Beverly Berger'e sunulan teşekkürlerle son bulur.

Diğer seçkilerden farklı olarak, Berger seçkisinin iki ayrı basımında yer alan sunuş yazıları birtakım farklılıklar gösterir. İkinci basımdaki (1998) sunuş yazısı Berger'in ilk yazısından hemen önce yer alır. Dolayısıyla, kitabın içindekiler bölümüne dahil edilmiştir. İlk sunuş yazısından farklı olarak, yayıncı Semih Sökmen'in imzasını taşır. İki sunuş yazısı arasındaki benzerlik ilk sunuşu da Semih Sökmen'in yazmış olabileceğini düşündürür. Bu yazıda, önceki sunuşta ele alınan konulara ek olarak, geçmişin değerlendirmesi yapılır. 1980'li yıllarda başlayan kültürel değişim sürecinin, ikinci basımın yapıldığı tarihte hala güncelliğini koruyan etkileri Berger'dan yapılan bir alıntıyla aktarılır.

Sonuç olarak, yayıncı-çevirmenin bu sunuşlarının işlevleri,

Metin seçimine ilişkin tercihleri gerekçelendirmek,

Başka bir yanmetnin işlevini açıklamak,

Seçkinin hazırlanmasında katkıda bulunan kişilere teşekkür etmek olarak belirlenebilir.

4.3.2. Çevirmenlerin Dipnotları

Bu bölümde önce çevirmenlerin dipnotları incelenecek, dipnotların işlevleri belirlenecek; daha sonra da genel değerlendirmeler yapılacaktır.

Müge Gürsoy Sökmen'in dipnotları şunlardır:

Örnek1:

Üslupçuluk* –sanat tarihinde kullanıldığı anlamda değil, genel anlamında– varolanın aciliyetine teslim olma yerine, aciliyeti yaratma, “acil” bir çizim üretme gereksinmesinden doğar.

*Üslupçuluk: *Mannerism; Manyerizm*; Burada metnin bütünlüğü düşünülerek Üslupçuluk tercih edilmiştir. (ç.n.) (Berger, 1998: 10)

Bu dipnotun işlevini, çeviri sürecini saydamlaştırmak, çeviri tercihini gerekçelendirmek olarak belirleyebiliriz.

Örnek 2:

Bu sıralarda August Comte *Cours de Philosophie Positive*’i* henüz tamamlamaktaydı.

* *Pozitif Felsefe Üstüne Notlar*. (ç.n) (Berger, 1988: 100)

Bu dipnotun işlevini, kitap isimlerinin çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

Bu dipnot seçkinin ikinci basımında kaldırılmıştır. Çevirmen bu defa kitap ismini metinde, parantez içinde vermeyi tercih etmiştir:

Bu sıralarda August Comte *Cours de Philosophie Positive*’i (Pozitif Felsefe Üstüne Notlar) henüz tamamlamaktaydı. (Berger, 1998: 94)

Yurdanur Salman’ın dipnotları:

Örnek 1:

Gene de Magritte'in söylemek istedikleri, kullandığı dilin *raison d'être*'ini* ortadan kaldırmıştır; resimlerinin çoğunda önemli olan şey, *gösterilmeyen*'e, yer *almayan* olaylara, gözden *kaybolabilecek* şeylere dayanır.

* *raison d'être*: varolma nedeni (ç.n.) (Berger, 1988: 21)

Bu dipnotun işlevini, kaynak dilden farklı bir dildeki terim veya deyişlerin çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

Bu dipnot seçkinin ikinci basımında kaldırılmıştır. Çevirmen yabancı dildeki terimin karşılığını metin içinde, erek dilde vermeyi tercih etmiştir.

Gene de Magritte'in söylemek istedikleri, kullandığı dilin varlık nedenini ortadan kaldırmıştır; resimlerinin çoğunda önemli olan şey, *gösterilmeyen*'e, yer *almayan* olaylara, gözden *kaybolabilecek* şeylere dayanır. (Berger, 1998: 20)

Örnek 2:

O, bu dünyayı, intihar eden biri gibi kişisel olarak katlanılmaz bulmaz; *per se** katlanılmaz bulur.

* *per se*: kendi içinde, kendisi olarak, o haliyle. (ç.n.) (Berger, 1988: 143)

Bu dipnotun işlevini, kaynak dilden farklı bir dildeki terim veya deyişlerin çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

Bu dipnot seçkinin ikinci basımında kaldırılmıştır. Çevirmen yabancı dildeki terimin karşılığını metin içinde, erek dilde vermeyi tercih etmiştir:

O, bu dünyayı, intihar eden biri gibi kişisel olarak katlanılmaz bulmaz; dünyayı bu haliyle katlanılmaz bulur. (Berger, 1998: 135)

Örnek 3:

Bir yıl sonra Magritte, bir pipo resmetmiş ve tuvalde piponun altına gelen yere şunu yazmıştır: "*Ceci n'est pas une pipe.*"*

* “Bu bir pipo değildir.” (ç.n.) (Berger, 1988: 23)

Bu dipnotun işlevini, kaynak dilden farklı bir dildeki alıntıların çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

Bu dipnot seçkinin ikinci basımında kaldırılmıştır. Çevirmen yabancı dildeki terimin karşılığını metinde, parantez içinde vermeyi tercih etmiştir.

Bir yıl sonra Magritte, bir pipo resmetmiş ve tuvalde piponun altına gelen yere şunu yazmıştır: “*Ceci n’est pas une pipe.*” (Bu bir pipo değildir.) (Berger, 1998: 22)

Örnek 4:

Fotoğraflar aracılığıyla dünya, bir dizi bağıntısız, kendi başına varolabilen parçacığa dönüştü; tarih de geçmişiyse, şimdisiyle bir dizi kısa öyküye ve *faits divers*’e* dönüştü.

* çeşitli olaylar. (ç.n.) (A.e, s. 70)

Örnek 5:

O insanın kendisi, ancak *sub judice** yargıda bulunabilir: En sonunda yargılanacak olan kendisidir.

* *sub judice*: hâlâ yargı önünde; yargı verilmemiş. (ç.n.) (A.e, s. 133)

Bu dipnotların işlevini, metinde kullanılan yabancı dildeki terim veya deyişlerin çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

Örnek 6:

İçinde değişik boylarda 15 dikiş iğnesi olan paketin üstünde HAPPY HOME NEEDLE BOOK* yazıyor; bu başlığın altında da şapkalı, saçları kurdela üç beyaz kadın resmi var.

* MUTLU YUVA İĞNE KİTAPÇIĞI (ç.n.) (A.e., s. 178)

Salman’ın bu dipnotu, izlenen çeviri stratejisi açısından dikkat çekicidir. Bu cümle kaynak metinde şöyle geçer:

On the folder, which holds fifteen needles of different sizes, is printed in English HAPPY HOME NEEDLE BOOK, and around this title an illustration of three young white women wearing hats and ribbons in their hair. (Berger, 2002: 378)

Salman’ın bu unsuru neden kaynak dildeki haliyle aktarmak istediği ilk bakışta anlaşılmaz. Ancak bağlama bakıldığında, Berger’ın bu yazısında İstanbul izlenimlerini anlattığı ve söz konusu iğneleri de vapurdaki bir seyyar satıcının elinde gördüğü anlaşılır. Yazarın yabancı hissedebileceği bir çevrede karşısına çıkan tanıdık unsur, okura tanıdık olduğu bir çevredeki (kaynak dil) yabancı unsur (erek dil) olarak sunulmuştur. Ayrıca Salman’ın bu bölümdeki İngilizce ifadesini de çıkardığı görülür. Bu kararın okur için yabancılık etkisini pekiştirmek veya İngilizce’yle bir ölçüde tanışıklığı olan bir hedef okur öngörmek gibi çeşitli nedenleri olduğu düşünülebilir.

Müge Gürsoy Sökmen ve Yurdanur Salman’ın ortak çevirilerinin dipnotları:

Örnek 1:

Serbest Pazar dünyasında milyonlarca köylü gecekondu bölgelerinin *limbo**’suna* atılıyor.

* İstenmeyen, unutulmuş şeylerin ya da kimselerin atıldığı yer. (ç.n.) (Berger, 1998: 140)

Bu dipnotun işlevini, metinde kullanılan yabancı dildeki terim, alıntı veya deyişlerin çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

İskender Savaşır’ın dipnotları:

Örnek 1:

(1968’le karşılaştırılabilir bir kopuş, çok farklı şekilde olmakla birlikte 1848’de de yaşanmıştı; bir kuşağın hayatı üzerindeki etkileri tarih kitaplarında değil, Flaubert’in *Duygusal Eğitim*’inde* kayıtlı olan bir kopuş.)

* Türkçe’ye *Gönül ki Yetismekte* adıyla çevrildi. (ç.n.) (A.e., s. 157)

Bu dipnotun işlevini, kitap isimlerinin çevirisini vermek olarak belirlemek güçtür. Çünkü çevirmen hem metinde hem de dipnotta kaynak dilde karşılıklar verir, yani ortada herhangi bir çeviri işlemi yoktur. Çevirmenin bu kararı, kaynak dilde *L’Éducation sentimentale* (Flaubert, 1869) olarak bilinen kitabın adının erek dildeki pekçok metinde *Duygusal Eğitim* olarak geçmesi olabilir. *Gönül ki Yetismekte* başlıklı Cemal Süreya çevirisi (Flaubert, 1982), Berger seçkisinin ilk basımından 6 yıl önce yayınlanmıştır. Bu nedenle söz konusu dönemde kullanımı yaygın olmayabilir. Dolayısıyla çevirmenin bu dipnotla hem o döneme kadarki yaygın *Duygusal Eğitim* karşılığını vererek okurun metinle ilişki kurmasını hem de nispeten yeni olan *Gönül ki Yetismekte* çevirisine ve bu başlığa dikkat çekmeyi amaçladığı düşünülebilir.

Örnek 2:

Bakışlarımı duvardaki “pencere ışıkları”ndan resmedilmiş panolardaki ışığa çevirdim –Muştı’nun verildiği resmedilmiş kilisenin dip köşesindeki pencerenin ışığına, Meryem’in arkasındaki yamaçtan dökülen ışığa, dirilmiş İsa’yı *aurora borealis** gibi çevreleyen koca ışık çemberine.

* kuzey ışıkları. (ç.n.) (A.e., s. 161)

Bu dipnotun işlevini, metinde kullanılan yabancı dildeki terim, alıntı veya deyişlerin çevirisini vermek olarak belirleyebiliriz.

Bu seçkide Yurdanur Salman 6, Müge Gürsoy Sökmen 6, Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen birlikte 2, Semih Sökmen 3, İskender Savaşır 1 ve Burak Boysan 1 metin çevirmiştir. Seçkinin ilk basımında Yurdanur Salman 8, Müge Gürsoy Sökmen

3, Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen birlikte 1, Semih Sökmen 2, İskender Savaşır 1 dipnot kullanmış, Burak Boysan hiç dipnot kullanmamıştır. Seçkinin ikinci basımında Müge Gürsoy Sökmen'in dipnot sayısı 3'ten 2'ye, Salman'ınki ise 8'den 5'e düşmüştür. Çevirmenin kullandığı dipnotların azlığı veya çokluğu elbette sadece metnin uzunluğuyla; yani metin veya sayfa sayısı, fotoğraf veya resimlerin metinde kapladığı alanla ilişkilendirilemez. Yine de, bu değişkenleri de göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

Seçkinin birinci basımında, Salman 6 metnin çevirisinde toplam 8 dipnot kullanmıştır; Müge Gürsoy Sökmen ise yine aynı sayıda metnin çevirisinde sadece 3 dipnot kullanmıştır. Birlikte yaptıkları 2 metin çevirisinde kullandıkları dipnot sayısı ise 1'dir.

Müge Gürsoy Sökmen'in kullandığı 3 dipnotun her biri niteliği ve işlevi açısından ayrı bir kategoriye aittir. Salman'ın kullandığı 8 dipnotun 5'i ikincil çeviri düzleminin metinde kullanılan yabancı dildeki terim, alıntı veya deyişlerin dipnotta çevirisi kategorisine aittir. Bütün çevirmenlerin bu durumda aynı çeviri stratejisini benimsediklerini göz önünde bulundurarak, Salman'ın diğer çevirmenlerden daha çok dipnot kullanmış olmasının esasen çevirdiği metinlerde geçen yabancı terim, alıntı veya deyişlerin çokluğundan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Seçkinin ikinci basımında Müge Gürsoy Sökmen'in dipnot sayısı 3'ten 2'ye, Salman'ınki ise 8'den 5'e düşmüştür. İki basımdaki dipnot sayısı arasındaki bu fark, Müge Gürsoy Sökmen'in kitap isimlerini; Salman'ın da terim, alıntı veya deyişleri dipnotta çevirmekten vazgeçerek metin içinde yuvarlak parantezle verme kararı almış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Salman'ın çevirisinde, aynı kategoride değerlendirilen *raison d'être*, *per se*, "*Ceci n'est pas une pipe*", *faits divers*, *sub judice* terim, alıntı ve deyişlerinin farklı uygulamalara tabi tutulduğu görülür. Salman ilk basımda dipnotta çevirdiği *raison d'être*, *per se* ve "*Ceci n'est pas une pipe*"'ı ikinci basımda parantezle metin içinde verirken; *faits divers* ve *sub judice* ifadelerini dipnottan çıkarmaz. Bu durum ilk bakışta Salman'ın çeviri stratejisi açısından bir tutarsızlık gibi görülebilir. "*Ceci n'est pas une pipe*" Salman'ın dipnotları arasında kaynak dilden farklı bir dildeki alıntıların çevirisini vermeye ilişkin tek örnektir ve bize karşılaştırma yapma olanağı tanımaz. Buna karşılık terim ve deyişlerin çevirisini vermeye ilişkin birçok örneğe

rastlanır. Bu sınıflandırmadaki **kaynak dilden farklı bir** dil ifadesini biraz daha açıp söz konusu terim ve deyişleri Latince veya Fransızca olmalarına göre sınıflandırmaya çalıştığımızda hiçbir sonuca varamayız. Çünkü dipnottan paranteze geçen deyişlerin de dipnotta kalan deyişlerin de biri Latince diğeri Fransızcadır. *Raison d'etre*, *per se* ve *sub judice* deyiş ve terimlerinin pekçok İngilizce sözlükte yer aldığı görülür. *Raison d'etre* ve *per se*, erek dildeki düşünce metinleri bağlamında da sık sık karşılaşılan terimlerdir. Öyleyse, Salman'ın çeviri kararında etkili ikinci bir ölçüt olduğunu düşünebiliriz. *Raison d'etre* ve *per se* terimleriyle kaynak ve erek kültürlerde, özellikle de düşünce metinleri bağlamında karşımıza çıkarken, *sub judice* terimine daha çok hukuk metinleri bağlamında rastlanmaktadır. Dolayısıyla, Salman'ın çeviri kararını belirleyen ölçütlerin kaynak dilden farklı bir dildeki terim veya deyişlerin erek dilde ve düşünce metinlerinde kullanım sıklığı olduğu söylenebilir.

4.4. Yazı ve Yorum

Dizinin üçüncü kitabı olan ve ilk basımı 1990 yılında yapılan *Yazı ve Yorum* başlıklı seçki, Roland Barthes'ın 17 yazısını bir araya getirir. *Seçkiyi oluşturan İlk Yazı: Kriton'un Kıyısında, İlk Kitap: Yazının Sıfır Derecesi, Michelet, Çağdaş Söylenler, Racine Üzerine, Eleştirel Denemeler, Eleştiri ve Gerçek, Moda Dizgesi, Göstergeler İmparatorluğu, S/Z, Sade, Fourier, Loyola, Metnin Tadı, Barthes'ın Barthes'I, Bir Aşk Söyleminden Parçalar, Ders, Yazar Sollers ve Aydınlik Oda* yazılarının tamamı Tahsin Yücel tarafından çevrilmiştir. 1999 yılında seçkinin ikinci basımı yapılmıştır.

4.4.1. Çevirmenin Sunuşu

Barthes seçkisinin çevirmeni Tahsin Yücel, sunuşunda öncelikle yazarın eleştiri, yazınbilim, dilbilim, göstergebilim, felsefe gibi farklı faaliyet alanları üstünde durur. Barthes'ın kimlerin etkisinde kaldığını, daha doğrusu kalmadığını ortaya koyar. Yazar, “sırasıyla Marx'ın, Sartre'ın, Brecht'in, göstergebilimin gölgesinde yazdığını, en sonunda da ‘açıkta’, yani her türlü öncüden, her türlü örnekçeden, her türlü

dizgeden bağımsız bir biçimde yazmaya başladığını kendisi söyler” (Barthes, 1999: 7). Gölgede yazmak, bağlamdan da rahatlıkla anlaşılabilceği gibi, az veya çok etkisinde kalmaktır; açıkta yazmak ise kendi yolunu çizmek. Çevirmen, sunuşunun ilk bölümünde sorularla ilerler:

Etkinlik alanlarını birbiri ardından gölgesine girdiği örnekçeler mi belirlemiştir? Bunun sonucu olarak birbirinden bağımsız birtakım Barthes'lar (örneğin bir eleştirmen Barthes, bir göstergebilimci Barthes, bir toplumbilimci Barthes, vb.) mı vardır? (Barthes, 1999: 7)

Bütün soruların cevabı hayırdır. Bir yanmetin olarak sonsözün yapamadığını önsöz yapar; peşin hükümleri en baştan savuşturur ve olası yanlış anlamaları önleyecek tedbirler alır. Sunuş olabildiğince açıklayıcıdır, yani'lerle ilerler; temel kavramlar sunulur, okurun metni kavrayabilmesi için gerekli görülen ve ihtiyaç duyabileceği öngörülen bilgiler verilir.

Barthes'ın yaptığı "yazar" ve "yazman" ayrımı bilinir: yazman, "dünyanın çift-anlamlılığına son vermek", dolayısıyla "dönüşsüz bir açıklama" ya da "yadsınmaz bir bilgi" sunmak savında olan kişidir; amacını gerçekleştirmek için de dili bir "araç" olarak kullanır. (A.e., s. 8)

Çevirmenin sunuş yazısındaki temel hedefinin genel bir Barthes portresi çizmek olduğu düşünülebilir. Sunuşun büyük bölümü, yazarın düşünsel serüvenindeki kırılma noktalarını ve bu noktalarda yer alan başlıca yapıtlarını tanıtmaya ayrılmıştır. Metin seçimine ilişkin kararlara sunuşun en sonunda, kısaca değinilir.

Bu seçkiye alınan parçalar Roland Barthes'ın yapıtı konusunda bütüncül bir görüş verecek mi, en azından Roland Barthes'ın yapıtının bütünlüğünü sezdirecek mi, bilmiyorum. Ama göttüğüm amaçlardan biri buydu, bir başkasıysa okura gerek yazınsal, gerek düşünsel açıdan gerçekten ilgiye değer ürünler sunmak. Bu amaçlarla bütün yapıtlarından belirli parçalar aldık. Daha doğrusu kendi eliyle hazırladığı kitaplardan. Seuil yayınevi, Barthes'ın ölümünden sonra, kitaplarına girmemiş denemelerini, incelemelerini, konuşmalarını yayımlamaya girişti: *Le Grain de la voix* (1981), *L'Obvie et l'obtus* (1982), *Le Bruissement de la langue* (1984), *Göstergebilimsel Serüven* (1985), vb. Bunlar da ötekiler gibi çok ilginç parçalar içeriyordu kuşkusuz, ama onlara fazla bir şey eklemiyorlardı. Bu nedenle seçkinin sınırlarını zorlamadım.

Umarım, çok uzak olmayan bir gelecekte, Roland Barthes'ın bütün kitapları dilimize çevrilir, ölümünden sonra oluşturulan kitapları da bunlar arasında yerini alır. (A.e., s. 11)

Sunuş yazarı bu bölümde esasen metin seçimi üstünde durur ve tercihlerini şekillendiren amaçlarını ortaya koyar: yapıt konusunda bütüncül bir görüş verecek parçalar seçmek, seçilen parçalarla yapıtın bütünlüğünü sezdirmek ve ilgiye değer ürünler sunmak. Çevirmenin sunuşunda ortaya koyduğu amaçların, yayıncının dizi tanıtım yazısında ifade ettiği amaçlarla büyük benzerlik gösterdiği söylenebilir. Seçkinin yayınlandığı tarihe kadar, erek kültürde ortaya çıkan Barthes çevirileri genellikle metnin tamamından çok birkaç sayfalık bölümlerdir. Pekçok yeniden çevirisi yapılan bu parçalardaki terminoloji sorunlarının metinlerin anlaşılabilirliğine zarar verdiği, metinlerin kısalığının da zaten terminoloji sorunlarıyla başbaşa olan erek kültür okurunun alımlama süreci üstündeki olumsuz etkiyi iyice artırdığı göz önünde bulundurulduğunda (Susam-Sarajeva, 2003: 18), çevirmenin metin seçimine ilişkin kaygıları daha da anlamlıdır.

Sonuç olarak, çevirmenin sunuşunun işlevleri:

Yazarın faaliyet alanlarını belirlemek,

Yazarın düşünce sürecindeki kırılma noktaları, temel yapıtları ve kavramlarına ilişkin giriş niteliğinde bilgi sunmak,

Metin seçimine ilişkin tercihleri gerekçelendirmek olarak belirlenebilir.

4.4.2. Çevirmenin Dipnotları

Bu bölümde önce çevirmenin dipnotları incelenecek, daha sonra da genel değerlendirmeler yapılacaktır.

Örnek 1:

Yazar, sözcüğün tam anlamıyla, hiçbir şey çıkarmaz ondan; yazar için dil, çiğnenmesi belki de dilyetisinin¹ bir üstdoğasını gösterecek bir sınır çizgisi gibidir daha çok: bir eylemin alanı, bir olasılığın tanımı ve beklentisidir.

1. Barthes bu kitapta “langue” (dil) ve “langage” (dilyetisi, dil) sözcüklerini sık sık bir arada kullanır. “Langage” sözcüğünü zorunlu olduğu durumlarda, dilbilim terimi olarak, “dilyetisi”, geri kalan durumlardaysa “dil” diye çevirdik. (ç.n) (Barthes, a.g.e., s. 17-18)

Örnek 2:

Racine’de bu sözcüğün feodalitede ya da Corneille’de taşıyabileceği töremsel anlamda, hiçbir zaman “karşıt”ı yoktur; Racine tiyatrosunun tek şövalyemsi kahramanı Alexandre’dır (nasıl bir doymazlıkla “iyi düşman”ı aradığını bize kendisi açıklar³), Alexandre da bir tragedya kahramanı değildir.

3. Bu parça çevrilirken yazarın gözlemlerini örneklendirmek üzere dipnot olarak verdiği Racine dizeleri çevrilmemiştir. (ç.n.) (A.e., s. 50)

Örnek 1 ve 2’de, çevirmen, çeviri kararını okurla paylaşır ama gerekçelendirmez. Dolayısıyla bu dipnotların işlevi çeviri sürecini saydamlaştırmak, çeviri kararını açıklamak olarak belirlenebilir.

Örnek 3:

Öyleyse dil Yazın’ın berisindedir. Biçemse neredeyse ötesinde: yazarın bedeninden ve geçmişinden birtakım imgeler, bir konuşma biçimi, bir sözcük dağarcığı doğar ve yavaş yavaş sanatının özdevinimleri² olur.

Özdevinim: “automatisme”. (ç.n.) (A.e., s. 18)

Örnek 4:

Bu nedenle de biçem her zaman bir gizdir; ama gönderiminin sessiz yamacı dilyetisinin devingen ve durmamacasına ertelenen doğasına dayanmaz; gizi yazarın bedenine kapatılmış bir anıdır; söylenmeyen de her şeye karşın dilin yerini tuttuğu sözde görülenin tersine, biçemin anıştırma erdemi bir hız olgusu değil, bir yoğunluk olgusudur, çünkü betilerinde³ katılıkla ya da sevecenlikle toplandıktan sonra, biçemin altında dik ve derin olarak duran şey, dilyetisine tümüyle yabancı bir gerçeğin parçalarıdır.

3. Beti: “figure” (ç.n.) (Barthes, a.g.e., s. 19)

Örnek 5:

Bu ön-klasik yazıya bir ayırtı⁴ havası ve bir özgürlük esenliği veren de budur.

4. Ayırtı: “nuance” (ç.n.) (A.e., s. 22)

Örnek 3, 4 ve 5’te, çevirmen, metin içinde erek dilde bir karşılık önerdiği terimi bu defa da dipnota alarak vurgular. Burada ne kaynak dildeki terimin çevirisinden söz edilebilir ne de açıklamasından. Çünkü terim metin içinde zaten erek dildeki bir karşılıkla sunulur. Dipnotta ise kaynak dildeki karşılığı gösterilmiş, herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu dipnotun en ilgi çekici yanının erek kültür okurun bir ölçüde kaynak dil bilgisine sahip olduğu varsayımıdır. Dolayısıyla, hedef kitlenin en azından bu alandaki Fransızca terminolojiye az çok hakim okurlar olarak belirlendiği düşünülebilir (Susam-Sarajeva, a.g.e., s. 12-13). Barthes terminolojisi alanındaki sorunlar hatırlanacak olursa, dipnotların işlevi erek dilde henüz tam anlamıyla kabul görmemiş, üstünde uzlaşmaya varılmamış bir terime karşılık önerisi getirmek olarak belirlenebilir.

Seçkinin yukarıda bir bölümü örneklendirilen dipnotları daha çok erek dilde henüz tam anlamıyla kabul görmemiş, üstünde uzlaşmaya varılmamış bir terime karşılık önerisi getirme işlevinde yoğunlaşır. Seçkide yer alan bütün dipnotların işlevleri esasen şöyle sıralanabilir:

Erek dilde henüz yerleşmemiş bir terime karşılık önerisi getirmek,

Çeviri tercihini açıklamak,

Metinde geçen yabancı dildeki alıntıların çevirisini vermek.

4.5. Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş

Dizinin dördüncü kitabı olan ve ilk basımı 1991 yılında yapılan *Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş* başlıklı seçki, erek kültürde daha çok edebiyatçı kimliğiyle tanınan Susan Sontag’ın 9 eleştiri yazısını bir araya getirir. Bu yazılardan *Yoruma Karşı, Biçem Üzerine, Susmanın Estetiği* ve *Camus’nun Defterleri* Yurdanur Salman; *Georg Lukács’ta Edebiyat Eleştirisi* ve *Zihin Tutkusu* Müge Gürsoy Sökmen, *Barthes’ı*

Hatırlamak Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen ortak; *Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş* ve *Satürn Yıldızı Altında* Zafer Aracagök çevirisidir. 1991 ve 1998’de iki baskısı yapılmıştır. Seçkiyi Müge Gürsoy Sökmen ve Yurdanur Salman hazırlamıştır.

4.5.1. Yayıncı-çevirmenin ve Çevirmenin Ortak Sunuşu

Sontag seçkisinin yayıncı-çevirmen ve çevirmenin birlikte kaleme aldığı sunuş yazısı, öncelikle bu seçkinin amacından söz eder. Asıl amaç, erek kültürde daha çok yazınsal metinleriyle tanınan yazarın aktif olduğu başka bir faaliyet alanında verdiği eserleri erek kültür okuruna tanıtmaktır. Yayıncı-çevirmen Semih Sökmen’in Berger seçkilerindeki sunuş yazılarında olduğu gibi, bu sunuşta da metin seçimine ilişkin kararlar ve temsil edicilik ön plandadır. Birincisi, yazarın eleştirel düşünce biçimini temsil eden metinler seçilmiştir. İkincisi, yazarı erek kültür okuyucusuna tanıtacak, okunabilir ve algılanabilir kılacak metinler seçilmiştir. Metin seçiminde belirleyici bir diğer ölçüt ise Sontag’ın eleştirilerinin konusunu oluşturan yazarların veya yapıtların erek kültürde tanınmasıdır. Sontag’ın, erek kültürde yaygın olarak bilinen ve yapıtları erek dile çevrilen yazarlarla ilgili denemeleri ve eleştiri yazıları tercih edilmiştir. Sunuş yazarları bu bağlamda erek dilin ve kültürün önemli gereksinimlerinden birine işaret ederler:

Sontag’ın çağdaş kültürü tüm boyutlarıyla ele alan, sorgulayıcı eleştiri yönteminin ve eleştiri yazılarındaki yoğun yazınsal yaratıcılığın, ülkemizde henüz yeterince gelişmemiş olan bu alana yeni boyutlar getireceğini umuyoruz. (Sontag, 1998: 7)

Seçkinin amaçlarından biri de erek kültürde olgunlaşmamış olan eleştiri dilinin ve eleştiri terminolojisinin gelişimine katkıda bulunmaktır.

Sontag sunuşunun sonunda, sunuş yazarları çeviri süreçlerine değinirler. Yazınsal alanda da faaliyet gösteren bu önemli yazarın metinlerinin çevirisinde karşılaştıkları güçlükten bahsederler:

Bu yazıların Türkçeleştirilmesinde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, Sontag'ın zengin ve İngilizce'nin sınırlarını zorlarcasına özgün olan dilini, kavram ve terim çeşitliliğini yitirme uğratmadan yansıtabilmek oldu. (A.e., s. 7)

Sunuş yazarlarına göre, Metis Seçkileri dizisini oluşturan diğer kitaplar gibi, Sontag seçkisi de giriş niteliği taşır; erek kültürde bir eleştiri dilinin inşa edilmesi için atılmış bir ilk adımdır.

4.5.2. Çevirmenlerin Dipnotları

Bu bölümle öncelikle çevirmenlerin dipnotları ayrı ayrı incelenecek, daha sonra genel değerlendirmeler yapılacaktır.

Yurdanur Salman'ın dipnotları:

Örnek 1:

Aristoteles'in sanatı savunmak üzere ileri sürdüğü savlar da, Platon'un her türlü sanatın *trompe l'œil*,* bu yüzden de bir yalan olduğu görüşünü gerçek anlamda sarsmaya yetmez.

* *trompe l'œil*: göz aldanması. (ç.n.) (A.e., s. 9)

Örnek 2:

İçeriden görüldüğünde, başka deyişle, tek bir sanat yapıtını inceleyip onun değerini ve etkisini açıklamaya çalıştığımızda, her bir biçimsel karar bir keyfilik ögesi taşır, bu öge *propter hoc** ne denli haklı gösterilebilir olursa olsun.

* *propter hoc*: bu nedenle (ç.n.) (A.e., s. 39)

Örnek 3:

Mistiğin etkinliğinin nasıl ister istemez *via negativa*'yla,* Tanrı'nın yokluğuna ilişkin bir dinbilime dönüştürülmesiyle, bilginin ötesindeki bilgisizlik bulutunu özmekle, konuşmayı aşan sessizlikle bitmesi gerekiyorsa; sanatın da karşı-

sanata, “konu”yu (“nesne”yi, “imge”yi) elemeye, niyetin yerine rastlantıyı koymaya, sessizliğin peşinden koşmaya doğru yönelmesi gerekir.

* *via negativa*: olumsuz yol. (ç.n.) (A.e., s. 44)

Örnek 4:

Apollinaire, “J’ai fait des gestes blancs parmi les solitudes,”* der. Ama hareketler *yapmaktadır*.

* “Yalnızlıklar ortasında boş hareketler yaptım.” (ç.n.) (A.e., s. 52)

Örnek 5:

Ama bunu öyle bir akılcılık, *measure*,* çabasızlık, sevimli kişiliksizlik havası içinde yaptı ki öbürlerinden apayrı bir konum edindi.

* *measure*: ölçülülük (ç.n.) (A.e.,s. 83)

Salman’ın dipnotlarının metinde kullanılan yabancı dildeki terim, alıntı veya deyişlerin çevirisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak kaynak metinlerin özellikle Latince’den terim ve deyişlerle yüklü olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Bu nedenle, çevirmenin genel dipnot kullanımı arasında özellikle yabancı terim, deyiş veya alıntıların ön plana çıkması esasen seçkideki 9 metinden 4’ünü Salman’ın çevirmiş olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Örnek 6:

Burada Albert Camus’dan, çağdaş yazın’ın ideal kocasından söz ediyorum elbette.*

* Albert Camus’nün ülkemizde yayımlanmış ve şu anda piyasada bulunan kitapları şunlardır: *Tersi ve Yüzü* (*L’Envers et l’endroit*, 1937), Ara, 1988, çev. Tahsin Yücel; *Yabancı* (*L’Étranger*, 1942), Altın Kitaplar, 1984, çev. N. Arıkan, Varlık, 1989, çev. Samih Tiryakioğlu ve Can, 1998 (7. basım), çev. Vedat Günyol; *Sisyphos Söylendi* (*Le Mythe de Sisyphe*, 1942), Adam, 1988 (2. basım), çev. Tahsin Yücel; *Caligula* (*Caligula*, 1945), Ara, 1989, çev. Bertan Onaran; *Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar* (*Noces*, 1938 ve *Lettres à un ami allemand*, 1945), Can, 1997, çev. Tahsin Yücel; *Veba* (*La Peste*, 1947), Altın Kitaplar, 1985, çev. Nihal Önal; *Sıkıyönetim* (*L’État de siège*, 1948), Ara, 1990,

çev. Bertan Onaran; *Başkaldıran İnsan* (*L'Homme révolté*, 1951), Verso, t.y., çev. Tahsin Yücel; *Yaz* (*L'Été*, 1954), Can, 1996, çev. Tahsin Yücel; *Düşüş* (*La Chute*, 1956), Varlık, 1985, çev. Yalçın Tura; *Sürgün ve Krallık* (*L'Exil et le royaume*, 1957), Varlık, 1982, çev. Nihal Önal; *Ecinniler* (*Les Possédés*, 1958), Can, 1989, çev. Aziz Çalışlar; *Denemeler* (derleme, Say Kitap Pazarlama, 1989 [6. basım], çev. V. Günyol, S. Eyüboğlu), *Ölüm Cezası Üzerine Düşünceler* (*La Peine Capitale*, A. Koestler'le birlikte), Alan, 1986 (2. basım), çev. Ali Sirmen; *İlk İnsan* (*Le Premier Homme*, 1995), Can, 1996, çev. Tahsin Yücel; *Yolculuk Günlükleri* (*Carnets de voyage*), Can, 1993, çev. Ramis Dara; *Mutlu Ölüm* (*La Mort heureuse*, 1973), Can Yayınları, 1992, çev. Ramis Dara. (ç.n.) (A.e., s. 83)

Çevirmenin bu dipnotunda erek kültür okuruna yazarın erek kültürde yayınlanan diğer yapıtlarına ilişkin bilgi vermektedir. Dipnot bir anlamda da okuma önerisinde bulunur ve Sontag'ın Camus'nun metinlerine göndermelerle yüklü metninden yola çıkarak ek okumalara başvurmak isteyebilecek okura yol gösterir. Camus'nün belli başlı yapıtlarının erek kültürde yayınlanan çevirileriyle yetinilmemiş; bütün yapıtlarının, hatta farklı yayınevlerince yayınlanan farklı çevirilerine yer verilmiştir. Erek kültürde yayınlanan farklı çevirileri bir arada sunan çevirmenin, hangi çeviriyi tercih edeceği konusundaki kararı okura bıraktığı düşünülebilir. Ayrıca, Sontag seçkisinin ilk basımının 1991'de yapıldığı hatırlanırsa, 1998'de yapılan bu basımla beraber dipnotun da güncellendiği ve yeni yayınlanan çevirilerin de bu listeye eklendiği fark edilecektir.

Zafer Aracagök'ün dipnotları:

Örnek 1:

Kraus kişiliğinde örneklediği bir kamçı ve bir yıkıcı olarak yazar tipini Benjamin, 1931'de yazdığı "Yıkıcı Karakterler"* adlı alegorik yazısında daha özlü bir biçimde, daha da büyük bir gözüpeklilikle ele alır.

* Türkçe'de aynı adla W. Benjamin'in *Parıltılar* adlı kitabının içinde yer alıyor (Belge Yayınları, 1990, çev. Yılmaz Öner). (ç.n.) (A.e., s. 118)

Örnek 2:

Benjamin, elyazısını "Öykünme Yetisi Üzerine"* adlı denemesinde irdeler.

* Türkçe çevirisi için bkz. “Öykünme Yetisi Üzerine”, *Defter* 34, Yaz 1998, çev. Zeynep Sayın. (ç.n.) (A.e., s. 108)

Örnek 3:

Cesare Pavese yazarlığa aşağı yukarı 1930’da başlamıştır; İngilizce’ye çevrilmiş ya da burada* basılmış kitaplarını –*Tepedeki Ev*, *Ay ve Şenlik Ateşleri*, *Yalnız Kadınlar Arasında* ve *Tepelerin Şeytanı*’nı– 1947-49 yılları arasında yazmıştır; bu nedenle İngilizce çevirilere bağlı kalan okur Pavese’nin eserlerinin bütünlüğü konusunda genel bir yargıya varamaz.

* Yazar, Amerika Birleşik Devletleri’nde yayımlanmış kitapları kastetmektedir. Cesare Pavese’nin ülkemizde yayımlanan kitapları ise şunlardır: *Senin Köylerin* (*Paesi tuoi*, 1941), e yayınları, çev. Egemen Berköz; *Yoldaş* (*Il Compagno*, 1947), Halk Basımevi, 1971, çev. Can Porsemay ve e yayınları, 1990, çev. Can Porsemay; *Çıplak Modeller* (*La bella estate*, 1949), Varlık Yayınları, 1961, çev. Nermin Türkmenoğlu ve Çaba Yayınları, 1988, çev. Semih Tiryakioğlu; *Ay ve Şenlik Ateşleri* (*La Luna e i falò*, 1950), Adam Yayıncılık, 1984, çev. Mehmet Doğan; *Yaşama Uğraşı* (*Il mestiere de vivere, diario 1935-1950*, 1952), e yayınları, 1990 (3. basım), çev. Cevat Çapan; *Plaj* (*La Spiaggia*, 1942), Ara Yayıncılık, 1990, çev. Ahmet Atala; *Tepedeki Ev* (*Casa in Collina*, 1948), Can Yayınları, 1995, çev. Eren Cendey; *Leuko ile Söyleşiler* (*Dialoghi con Leuco*, 1947), Can Yayınları, 1996, çev. Kemal Atakay. (ç.n.) (A.e., s. 73)

Örnek 1-2’teki dipnotların işlevi esasen sözü edilen yapıtların erek kültürde yayınlanmış çevirilerine ilişkin bilgi vermek olarak belirlenebilir. Dipnotlarda sadece tam kitap çevirilerine değil, dergilerde yayınlanan bölümlerin çevirilerine de dikkat çekilmektedir.

Örnek 3’te ise yazarın erek kültürde çevirisi yayınlanmış bütün yapıtlarına ilişkin bilgi verilmektedir. Bu örnekte de metnin tek çevirisiyle yetinilmemiş, mevcut bütün çeviriler sunulmuştur. Bütün çevirilerin bir arada sunulmasındaki etkenlerden birinin de erişilebilirlik olduğu düşünülebilir. Çünkü 1998 yılında bu seçkinin ikinci basımını okuyan okurun 1961 yılında yayınlanan ve yeniden basımı yapılmayan bir çeviriye ulaşma olasılığı, 1988’de yayınlanan başka bir çeviriye ulaşma olasılığından daha düşüktür.

Örnek 4:

Pavese yalnızca bir romancı değil, bir *uomo di cultura*'dır*: Şair, romancı, kısa öykü yazarı, edebiyat eleştirmeni, çevirmen ve İtalya'nın en önde gelen yayınevlerinden birinin (Einaudi) yayın yönetmenidir.

* *uomo di cultura*: kültürlü kişi, kültür adamı (ç.n.) (A.e., s. 77)

Örnek 5:

Güncelerde iki *persona** bulunduğu söylenebilir. İnsan olarak Pavese; eleştirmen ve okur olarak Pavese.

* *persona*: kişi (ç.n.) (A.e., s. 78)

Örnek 6:

Benjamin, Fransızlar'ın *un triste** dedikleri şeyin ta kendisiydi. Scholem, onun gençken “olağanüstü hüznü” bir hali olduğunu söylüyor.

* *un triste*: üzgün biri, hüznü biri. (ç.n.) (A.e., s. 101)

Örnek 7:

On yedinci yüzyıl Barok oyunları (“Saturnine acedia”nın* değişik yüzlerini dramatize eden oyunlar) ve yapıtlarını büyük başarıyla değerlendirdiği yazarlar – Baudelaire, Proust, Kafka, Karl Kraus– gibi, işlediği konularda onun gördüğü bu mizaçtır: Benjamin, Satürn ögesini Goethe’de bile bulmuştur.

* *Saturnine acedia*: kasvetli kayıtsızlık. (ç.n.) (A.e.)

Örnek 8:

On dokuzuncu yüzyıl duyarlılığını, olağanüstü biçimde kendinin farkında bir melankolik olarak Baudelaire’de kişileşen *flâneur** tipine bağlayan bu kafa, kendi duyarlılığını büyük ölçüde, kentlerle olan düşlemsel, ince, zekice bağlantısından inşa etmiştir.

* *flâneur*: aylak, boş gezen. (ç.n.) (A.e., s. 102)

Örnek 4-8'deki dipnotlar yabancı dilden terim, deyiş ve alıntıların dipnotta çevrilmesine yöneliktir. Salman gibi Aracagök de, kaynak dilden farklı bir dildeki terim ve deyişleri metin içinde aynen koruma ve söz konusu terim ve deyişleri dipnotta çevirme kararı almıştır. Dolayısıyla Salman'ın ve Aracagök'ün kaynak dilden farklı bir dildeki terim ve deyişlerin çevirisi açısından benzer bir stratejiyi benimsedikleri söylenebilir.

Müge Gürsoy Sökmen'in dipnotları:

Örnek 1:

Canetti'nin, büyük bölümünde önemli kitabı *Kitle ve İktidar*'ı (1960) hazırlamak ve yazmakla uğraştığı 1942 ila 1972 yılları arasında tuttuğu not defterlerinden bir seçme olan *İnsanlık Beldesi*'nin* temel kaygısı budur.

* Türkçe çevirisi için bkz. *Kitle ve İktidar*, Ayrıntı, 1998, çev. Gülşat Aygen. (ç.n.) (A.e., s. 122)

Örnek 2:

Özyaşamöyküsü *Kurtarılmış Dil*'in** (1977) ilk cildinde Canetti'nin , yaşamı üzerine anlatmayı seçtiği şeyler, kimlere hayranlık duyduğundan, kimlerden bir şeyler öğrendiğinden ibarettir.

** Türkçe çevirisi için bkz. *Kurtarılmış Dil*, Payel, 1995, çev. Şemsa Yeğin. (ç.n.) (A.e.)

Örnek 1 ve 2, çevirmenin ertelenmiş yanmetinlerindendir. Bu dipnotlar seçkinin ilk basımında bulunmaz (Sontag, 1991). 1991'den 1998'e kadar Elias Canetti'den yapılan yeni çevirilerin yayınlanmasıyla, bu dipnotlar da seçkinin ikinci basımına girer.

Örnek : 3

Söz ettiğim eleştirmenlerin (ilk dönemlerinde Lukács'ın, Benjamin'in, Adorno'nun, vb.) yazılarında, sanatı *per se** daraltarak belli bir ahlaki ya da tarihsel eğilimin hizmetine sokma zorlaması diye bir şey yoktur.

* *per se*: kendi başına, kendi içinde. (ç.n.) (A.e., s. 97)

Örnek 4:

Oysa Kafka, Adorno'nun ölçütleriyle kendisini müzik tarihinde *mutatis mutandis** “ilerici” kılacak nitelikleri yüzünden Lukács'ın saldırısına uğramıştır.

* *mutatis mutandis*: aynı nedenle; gerekli değişikliklerle. (ç.n.) (A.e., s. 98)

Örnek 3 ve 4'teki dipnotların temel işlevi kaynak dilden farklı bir dildeki terim ve deyişlerin çevirisini vermek olarak belirlenebilir.

Bütün dipnotlar incelendiğinde, seçkinin farklı çevirmenlerinin benzer durumlarda benzer dipnot stratejileri izlediği söylenebilir. Bu açıdan göze çarpan ilk strateji, Sontag'ın metinlerinde yaygın olarak kullandığı ve kaynak dilden farklı bir dile ait olan, her ne kadar kaynak dildeki sözlüklere girmiş olsa da erek dildeki düşünce metinlerinde aynı şekilde karşımıza çıkan terim, deyiş veya alıntıların metin içinde değil, dipnotta çevrilmesidir. Göze çarpan ikinci strateji ise dipnotu, Sontag'ın incelediği yazarların metinlerinin erek kültürdeki çevirileri hakkında bilgi vermek için kullanmaktır. Dipnotlarda sözü edilen yazarların metinlerinin erek dildeki tam veya kısmi çevirileri ve farklı tarihlerde yayınlanan farklı çevirileri sunulmaktadır.

Sontag seçkisinin yanmetinler açısından ilgi çekici özelliklerinden biri de metin seçimine ilişkin kararlar ile çevirmenlerin dipnotları arasındaki ilişkidir. Sunuş yazısında, metin seçimi kararlarıyla ilgili olarak şu ifadeler yer alır:

Seçkiyi hazırlarken, hem Sontag'ın yaratıcı bir eleştirmen olarak gelişimini sergileyen kuram yazılarından, hem de ülkemizde yapıtları tanınan yazarlar üzerine yazdığı, irdelleyici görüşler getiren denemelerinden temsil edici bir derleme yapmaya özen gösterdik. (A.e., s. 7)

Amaçlardan ve metin seçimine ilişkin kararlardan biri de Sontag'ın erek kültürde tanınan yazarlar üzerine denemelerinden bir seçki oluşturmaktadır. Çevirmenlerin Sontag'ın incelediği yazarların yapıtlarının erek kültürdeki çevirileriyle ilgili uzun dipnotları, söz konusu yazarların pekçok yapıtının erek kültürde farklı zamanlarda ve farklı yayınevleri tarafından yayınlandığını ve bir anlamda da tanındığını açıkça ortaya koyar. Dolayısıyla bu işlevi yerine getiren dipnotların, sunuş yazısında ifade edilen amaçların ve metin seçimine ilişkin tercihlerin ne ölçüde başarıya ulaştığını izleme fırsatı sunduğu düşünülebilir.

4.6. Tarihsel Bunalım ve İnsan – Yeryüzünde Bir Sürgün

Dizinin beşinci kitabı olan ve ilk basımı 1992 yılında yapılan *Tarihsel Bunalım ve İnsan* başlıklı seçki, José Ortega y Gasset'in *Ölüm ve Diriliş*, *Tarihin Galilei'ciliği*, *Yine Kuşak Kavramı*, *Devrimlerin Günbatımı*, *Yaşamı Değerlendirme Biçimleri*, *İki "İroni" ya da Sokrates ile Don Juan*, *Sistem Olarak Tarih*, *"Fikir Tarihi" Diye Bir Şey Yok Aslında*, *Düşünceler ve Kanılar*, *Avrupa Üstüne Düşünceler*, *Akdeniz Kültürü*, *Goethe'ye Bir Yüzbaşı Ne Demişti*, *Almanlar İçin Önsöz*, *Su Geçirmez Bölmeler*, *Üniversitenin Misyonu*, *İnsan ve Topluluk*, *Sanatın İnsanı Dışlaması* başlıklı 17 yazısını bir araya getirir. Bu metinlerin hepsi Neyire Gül Işık tarafından çevrilmiştir. 1992 ve 1998'de iki basımı yapılmıştır.

Dizinin yedinci kitabı olan ve ilk basımı 1993'te yayınlanan *Yeryüzünde Bir Sürgün* başlıklı Juan Goytisolo seçkisi, yazarın *F.F.B.'nin Anısına (1892-1975)*, *Bir İşgal*, *Yaşadık Biz*, *Vicdan Muhasebesi*, *Neden Paris'te Yaşamayı Seçtim?*, *Güneye Dönmek*, *Gelin Kimlik Belirtilerimizi Muhabbetle Yeşertmekten Vazgeçelim*, *Yeni-Zenginler*, *Yeni-Özgürler*, *Yeni-Avrupalılar*, *Strasbourg Bildirisi*, *Farklı Bir Dünya Düzeni*, *Cemâ'atü'l-fenâ'da "Ertesi Gün"ün Görünümü*, *Cervantes*, *İspanya ve İslam İspanya'daki Arap Kültürü İncelemeleri Üzerine Gözlemler*, *İspanyol Yazını ve Dünyadaki Görüntüsü*, *Romancı: Uygulayıcı Eleştirmen mi Yoksa Hasbelkader Kuramcı mı?*, *Okumak ve Yeniden-Okumak*, *İstanbul*, *Palimpsest Kent*,

Kapadokya'da Gaudí'nin Peşinde başlıklı 19 yazısını bir araya getirir. 1993'te ve 2006'da iki basımı yapılan bu seçkide yer alan bütün eserler Neyire Gül Işık tarafından çevrilmiştir.

Bu çalışmada, her iki seçki de Neyire Gül Işık tarafından hazırlandığı ve yanmetin stratejileri açısından büyük benzerlik gösterdiği için tek bir başlık altında incelenecektir.

4.6.1. Çevirmenin Sunuşları

Neyire Gül Işık, Ortega y Gasset seçkisi için hazırladığı sunuş yazısında, öncelikle kaynak kültürün tarihsel ve toplumsal ortamını ele alır. 15. yüzyıldan başlayarak, İspanya'nın tarihsel ve kültürel gelişiminin genel hatlarını sunar, önemli siyasi ve ekonomik olayların altını çizer. Işık, sunuşunun ikinci bölümünde yazarın hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler sunar. Yazarın yaşamı ve yapıtları, ilk bölümde verilen bilgilerle ilişkilendirilir. Böylece yazarın kaynak kültürde belirli bir tarihsel ve kültürel bağlama yerleştirildiği söylenebilir. Üçüncü bölüm ise şu cümlelerle başlar:

Böylesine olağanüstü bir yer tutmak için Ortega İspanyol kültüründe neyin temsilcisiydi acaba? Her şeyden önce bir tutumun, bir tavır koyuşun. “Düşünen insanı” temsil ediyordu, dolayısıyla *insan* adına layık insanı: İnsanı çevreleyen, onunla bağlantısı bulunan, ilgi alanını oluşturan her şeye “düşünceli bir dikkatle” yönelmeyi öğretiyordu. (Ortega y Gasset, 1998: 20)

Işık, sunuşunun geri kalanında üçüncü bölümün başında sorduğu bu soruya cevap vermeye çalışır. Yazarın belli başlı yapıtlarına, temel kavramlarına, düşüncesinin beslendiği kaynaklara ilişkin giriş niteliğinde bilgiler verir. Bölümün başında sorduğu sorunun sınırlarını genişleterek Ortega'nın çağdaş Avrupa düşüncesindeki yerini ele alır.

Işık, Juan Goytisolo seçkisinin sunuşunda da benzer bir yol izler. Önce Yurtsuz Juan'ı tanıtır.

Juan Goytisolo:

İber Yarımadası'nın aykırı çocuğu
İspanyol İç Savaşı'nın evladı
"Lanetlenmiş 1950 Kuşağı"nın üyesi
Dünya yazınının göçebesi
Batı ile Doğu'nun ortasında, bir garip marjinal Avrupalı
Kargaşalı, bunalımlı çağımızın kaygılı tanığı
Başyapıtını, kendi benliğinin ve 20. yüzyılın son üç çeyreğinde dünyamızın tarihçesini, kaosun öyküsünü, dur durak bilmeyen tedirgin yaşamıyla yazan romancı.

Juan Goytisolo, yeryüzünde bir sürgün:

"nesneler, topraklar ve Tarih üstüne ders
hiçbir hisse çıkarılmayan kıssa
sürgün coğrafyası yalnızca"
Barcelona - Havana - Paris - Marakeş - İstanbul - New York - Mali - Ürdün - Kanada - Marakeş - Paris - Moskova - Erzurum - Mali - İstanbul - Kahire - Mekke - Bağdat - Boston - Konya - Marakeş - İstanbul - Madrid - Kapadokya - Paris - Almería - Londra - İstanbul - Paris - Tanca - İzmir - Marakeş - Colorado - İstanbul - Berlin - Meksika - Özbekistan - Paris - Tahran - Marakeş. (Goytisolo, 1993: 7)

Bu bölümün en ilgi çekici tarafı, bir anlamda başlığı açıklamasıdır. Berger ve Sontag seçkilerinin isimleri, kitapta yer alan metinlerden seçilmiştir. Ortega ve Goytisolo seçkilerinin başlıkları ise sadece bu kitaplara özgüdür. Dolayısıyla, yukarıdaki alıntıda da açıkça görüldüğü gibi, hem Ortega hem de Goytisolo seçkilerinin sunuşlarının işlevlerinden biri başlığı açıklamak olarak belirlenebilir.

Işık'ın Goytisolo sunuşu altbaşlıklarla ilerler: Ben: Yazar, Ben: Yazı ve Yazar ve Ülkesi: Ulusal Tarih ve Kişisel Tarihçe. Önce Yurtsuz Juan, hemen ardından da İspanyol Juan gelir. Sonuç olarak,

Bunca karmaşık ve çelişkili bir ortam-birey ilişkisini kavrayabilmek için çağdaş İspanya'nın tarihsel olaylarına ve toplumsal evrimine değinmemiz gerekiyor. (A.e., s. 12)

Önce yazarın hayatındaki belli başlı kırılma noktalarına değinir, sonra da 1940'lerden başlayarak İspanya tarihinin genel hatlarını çizer. Sürgün olgusu yakından incelenir. Işık, Sürgünün Dünyası: İspanya, Batı ve Doğu başlıklı bölümün ilk satırlarında şunları yazar:

Juan Goytisolo'nun gönüllü sürgün durumunu, bedelini ve ödülünü tanımladığı şiirsel düzyazıdan yola çıkarak, bu karmaşık yazarın bağlamını belirlemeyi deneyelim. (A.e., s. 12)

Işık, tıpkı Ortega gibi Goytisolo'yu da belirli bir tarihsel ve kültürel bağlama oturtarak ele alır.

Çevirmen, genel anlamda çeviri sürecine pek değinmemekle birlikte, sunuş yazısının sonunda metin seçimine ve çeviri sürecine ilişkin olarak şunları söyler:

Burada, sizlere yazarın *El furgón de cola* (Kuyruk Vagonu, 1967), *Libertad, libertad, libertad* (Özgürlük, Özgürlük, Özgürlük, 1978), *Crónicas sarracinas* (Sarazen Güncesi, 1981), *Contracorrientes* (Akıntıya Karşı Yazılar, 1985), *Aproximaciones a Gaudí en Capadocia* (Kapadokya'da Gaudí'nin Peşinde, 1990) kitaplarında ve El País gazetesinde çıkmış yazılarıyla konferanslarından seçerek sunduğumuz parçaların Juan Goytisolo'nun otuz yıllık bir zaman dilimindeki zihinsel evrimini izlemeye olanak sağlayacağını umuyoruz. Seçkimizin hazırlanma ve çeviri aşamalarında gösterdiği yakın ilgi ve sabırlı yardımlarından ötürü yazara teşekkürü borç biliriz. (A.e., s. 44)

Işık'ın bu kapsamlı sunuşlarını çeviri açısından değerlendirecek olursak, sunuş yazılarının işlevlerini,

Kaynak kültüre ilişkin tarihsel ve kültürel arka alan bilgisi sunmak,

Yazarın yaşamı hakkında bilgi vermek,

Yazarın düşüncesine giriş niteliğinde bilgiler sunmak,

Yazarın düşüncesini kaynak kültürde ve/ya çağdaş düşünce dünyasında belirli bir bağlama oturtmak,

Kitabın ve çevirinin oluşum sürecine katkıda bulunan kişi veya kurumlara teşekkür sunmak,

Başlığı açıklamak şeklinde sıralayabiliriz.

4.6.2. Çevirmenin Dipnotları

Çevirmenin her iki çevirisinde de farklı işlevleri yerine getiren pekçok dipnot vardır.

Örnek 1:

Çıkış tanrısını Abeona, * giriş tanrısını Adeona** diye adlandırırlardı.

* Latince *ab-ire* (dışarıya çıkmak) sözcüğünden türetilmiş.

** Latince *ad-ire* (içeriye girmek) sözcüğünden türetilmiş. (ç.n.) (Ortega y Gasset, a.g.e, s. 43)

Bu dipnotun işlevini terimi etimolojik olarak açıklamak şeklinde belirleyebiliriz.

Örnek 2:

Bedenlerinde bir patlamayı önleyen bu sağlıklı kanamanın adı *minutio** idi.

* *minutio*: latince eksilme, azalma anlamına gelir. (ç.n.) (A.e., s. 90)

Örnek 3:

Çoğu ortak olan göreneklerle örülü o tarihsel mekan Roma İmparatorluğu tarafından yaratılmıştı ve daha sonra ortaya çıkan ulusların coğrafi biçimleri Geç İmparatorluk çağının *Diócesis*'lerinin** basit yönetsel bölümlenmesiyle fazlasıyla örtüşmektedir.

Diócesis: Ortaçağ'da her biri bir psikoposun dinsel yargı alanı olarak kabul edilen kilise toprakları. (ç.n.) (A.e., s. 123)

Örnek 4:

Demek oluyor ki Latin berraklığı düşüncede aranmamalı; Fransız yazı biçiminin o bayağı kargaşasına, liselerde belletilen o *développement** sanatına da hiç berraklık demeyelim.

* *développement*: düşüncüyü (yazılı olarak) geliştirme. (ç.n.) (A.e., s. 130)

Örnek 5:

Daha yirmi beş yaşında bir kürsüye yerleşmişken, benim için bir Alman *Gelehrte*'ine* öykünmekten daha kolay iş olamazdı.

* *Gelehrte*: bilgin, aydın. (ç.n.) (A.e.)

Örnek 6:

Çiçeği burnunda Avrupalı kimliğimizin, afur tafurumuzun, paradan başka Allah tanımayışımızın üzücü kanıtlarının listesi, İspanya'da bir malın fiyatını sorup da devalüasyona uğramış pesolarıyla almaya erişemeyince, yüzüne şamar gibi bir *sudaca*** nitelemesi yiyen yiyen öğretmenden, Barajas havalimanına vardığında pasaport işlemini yapan memurun ahret sualleriyle aşağılayıcı bir sorgulamaya maruz kalan yazara kadar varan renkli ve üzücü bir fıkra dizisi oluşturabilir.

* Güney Amerikalılar için kullanılan aşağılayıcı terim. (ç.n.) (Goytisolo, a.g.e., s. 94)

Örnek 7:

Gördüğümüz gibi, şimdi önemli olan “yüzeyde *shifters*'ın* bulunması ya da bulunmaması değil, belirlemelerin durumlardan birinde dildışı sözcelemeye, ötekisinde metnin kendisine göndermeleridir”.

Shifter: Bir metinde yer alan ve okuru farklı bir düzleme yöneltmeye yarayan dilbilgisel ya da anlamsal nitelikli “kaydırıcı öğeler”. (ç.n.) (A.e., s. 145)

Örnek 2-7'teki dipnotların işlevlerini yabancı dildeki terim veya deyişlerin dipnotta çevrilmesi ve/ya açıklanması olarak belirleyebiliriz.

Örnek 8:

ESCORIAL'DE,* bir Diriliş yortusu sırasındaki düşüncelerim bunlar

* Escorial, Madrid'in 60 km kuzeyinde, Guadarrama dağlarının hemen eteklerinde yer alan, Yükseliş Çağı'nın simgesi olarak kabul edilen IV. Yüzyıldan kalma San Lorenzo de El Escorial manastır-sarayının çevresindeki kasaba. İspanya tarihinin güçlü hükümdarı II. Felipe'nin yaptırdığı bu saray Avrupa'nın en esinleyici anıtlarından biridir ve “İspanyolların tapınağı” olarak

tanımlanır. Ortega 1914 yılında kasabaya yerleşmiş, birçok yapıtını orada kaleme almıştır. (ç.n.) (Ortega y Gasset, a.g.e, s. 37)

Bu dipnotun ilk bölümünde ansiklopedik arka alan bilgisi verildiğini düşünebiliriz. İkinci bölümde ise yazarla ve yapıtın oluşum süreciyle ilgili ek bilgi verildiğini söyleyebiliriz.

Örnek 9:

Cemâ'atül-fenâ'da "Ertesi Gün"ün Görünümü

Körfez Savaşı patlak verdiği sırada yazar Marakeş'te, Cemâ'atül-fenâ Meydanı'nın yakınındaki evinde, *La cuarentena* romanını yazmaktaydı. Savaş öncesinde, taraflar arasındaki karşılıklı meydan okuma döneminde çatışmanın gereksizliğini belirten yazılar yayımlamıştı. Her türlü akılcı tutumun elden bırakılarak savaşın açılması üzerine, deneme düzleminden kurmaca düzlemine kayan bu yazıyı *El País* gazetesinde yayımladı. Yazı daha sonra çok ufak değişikliklerle *La cuarentena*'nın bir bölümünü oluşturdu. (ç.n.) (Goytisolo, a.g.e., s. 113)

Bu dipnotun işlevini esasen söz konusu yapıtla ilgili arka alan bilgisi vermek şeklinde belirleyebiliriz.

Örnek 10:

Bazı radikal İspanyolların kendi demokrasi yanlısı politikalarıyla *comuneros* başkaldırısı* arasında bağlantı kurmuş olmaları olsa olsa tarih bilgilerinin kitleliğini kanıtlar, ki bu da radikalizmin doğuştan gelen bir kusurudur.

* İspanyol kentlerinin ve varlıksız soyluların 1520'de İspanya tahtına oturan Lral V. Carlos'a (Şarlken) karşı isyanı. Bozgunla sonuçlanan bu isyan hareketi karmaşık nedenlerden kaynaklanmıştır ve İspanyol tarihçileri tarafından değişik yönleriyle (ulusal, toplumsal, ekonomik, vb.) değerlendirilir. (ç.n.) (Ortega y Gasset, a.g.e., s. 73-74)

Bu dipnotun işlevini tarihsel arka alan bilgisi vermek şeklinde belirleyebiliriz.

Örnek 11:

Çin insanı, mutlak akla, fikrin* gerçeğine dayanarak bir dünya fikri oluşturma yeteneğinden yoksundur.

* İspanyolca'daki *idea* karşılığı. Metinde yalnızca sözcüğün en teknik kullanımlarında *idea*'yı kullanmayı yeğledik. (ç.n.) (A.e., 93)

Bu dipnotun işlevini çeviri sürecini saydamlaştırma, çeviri tercihini açıklama olarak belirleyebiliriz.

Örnek 12:

F.F.B.'nin* Anısına (1892-1975)

*Francisco Franco Bahamonde. (ç.n.) (Goytisolo, a.g.e., s. 47)

Bu dipnotun işlevini, kısaltmaların açıklanması olarak belirleyebiliriz.

Örnek 13:

*Beinvenido Mr. Marshall** filminde bir Kastilya köyünün halkı Amerikalılar'I dolandırıp üniformalarını alabilmek için Endülüslü kılığına giriyorlardı.

* "Hoşgeldiniz, Mister Marshall", yönetmen Berlanga'nın İspanya'nın yoksul köylerinin savaş sonrası gerçeğini güldürü havası içinde gözler önüne seren ünlü filmi (1952). (ç.n.) (A.e., s. 68)

Bu dipnotun işlevini, metinlerarası ilişkiler düzeyinde, metnin ilişkili olduğu diğer metinlere yönelik açıklamalar olarak ele alabiliriz.

4.6.3. Çevirmenin Kaynakçaları ve Tarihsel Tabloları

Işık'ın çevirilerinin yanmetinlerle ilgili bir çalışma açısından en ilginç taraflarından biri de her iki seçkinin sonundaki kaynakçaları ve tarihsel tablolarıdır. Işık, seçkide yer alan metinlerin kaynaklarını künye bilgilerinin yanında göstermekle beraber, seçkinin en sonunda başka bir kaynakça oluşturur. Bu kaynakça, kitapta yer alan yazıların değil, Işık'ın seçkiyi hazırlama sürecinde yararlandığı yapıtlar kaynakçası; bir anlamda da çevirmenin, çevirinin kaynakçasıdır.

Tarihsel tablolar ise yazarın hayatını derinden etkileyen kişisel olaylardan İspanya tarihindeki dönüm noktalarına kadar pekçok önemli unsuru kronolojik olarak sıralar. Ortega y Gasset seçkisindeki 1868-1955 yıllarını kapsayan tarihsel tablo ile 1930-1993 yıllarını kapsayan ve Goytisolo seçkisinde yer alan tarihsel tablo birlikte tam bir İspanya tarihi sunar. Söz konusu tablolarla sunuş yazılarının pekçok ortak yönü vardır. İkisi de yazarın yaşamı, yapıtları, düşünsel gelişimi gibi pekçok benzer konu hakkında bilgi sağlar. Dolayısıyla sunuş yazılarıyla tarihsel tabloların ortak bir işlevi paylaştıkları düşünülebilir.

4.7. Son Bakışta Aşk

Dizinin altıncı kitabı olan ve ilk basımı 1993 yılında yapılan *Son Bakışta Aşk* başlıklı seçki, Walter Benjamin'in 7 yazısını bir araya getirir. Bu yazılardan *Baudelaire'de Bazı Motifler Üzerine* Ahmet Doğukan; *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine* Haluk Barışcan; *Tarih Kavramı Üzerine, Hikaye Anlatıcısı ve Gerçeküstücülük: Avrupalı Aydın'ın Son Fotoğrafı* Nurdan Gürbilek ve Sabir Yücesoy ortak; *Proust İmgesi* Orhan Koçak; *Tek Yönlü Yol* İskender Savaşır çevirisidir. 1993, 1998, 2001 ve 2006 yıllarında dört basımı yapılmıştır. Seçkiyi Nurdan Gürbilek hazırlamıştır.

4.7.1. Çevirmenin Sunuşu

Nurdan Gürbilek Benjamin seçkisi için hazırladığı bu sunuş yazısında, tıpkı Neyire Gül Işık'ın sunuş yazılarında olduğu gibi, Benjamin'i yaşadığı tarihsel ve kültürel bağlama oturtur. Yazarın yaşamını, yapıtlarını, düşüncesindeki kırılma noktalarını

içinde bulunduğu tarihsel ve kültürel ortamla birlikte ele alır. Yazarın düşünce gelişimini evreler halinde sunar ve temel kavramlarına giriş niteliğinde bilgiler verir.

Bu sunuş yazısının ilgi çekici noktalarından biri de başlığı açıklamasıdır. Benjamin seçkisine de kitapta yer alan metinlerden birinin başlığı verilmemiş, Benjamin'in *Baudelaire'de Bazı Motifler Üzerine* (Benjamin, 2001: 116-155) başlıklı denemesinden bir bölüm seçilmiştir. Nurdan Gürbilek sunuşunun bir bölümünde şunları yazar:

Bu anlık karşılaşmada, bir anlık göz göze gelişte, bakan ve bakılanın kalabalığın içinde kaybolmasından hemen önce yaşanan bu şokta, deneyimin yeni biçimini bulur Benjamin: Bu artık "hayatının fitilinin, hikâyesinin tatlı alevinde yanıp yokolmasına izin veren" hikâye anlatıcısının değil, güneşin ve yıldızların altında yürüyen şairin değil, gaz lambalarının ışığı altında amaçsız dolaşan aylağın – flâneur'ün– deneyimidir. Bakılan nesnenin bakışımıza cevap vereceği beklentisini, yani aura'sını kaybetmiş bir çağın deneyimi. "Büyük şehir insanını büyüleyen aşıktır," diye yazacaktır, "ama ilk bakışta değil, son bakışta aşk." (Benjamin, 2001: 37)

Sonuç olarak Gürbilek'in bu kapsamlı sunuşunun işlevlerini,
Kaynak kültüre ilişkin tarihsel ve kültürel arka alan bilgisi sunmak,
Yazarın yaşamı hakkında bilgi vermek,
Yazarın düşüncesine giriş niteliğinde bilgiler sunmak,
Yazarın düşüncesini çağdaş düşünce dünyasında belirli bir bağlama oturtmak,
Başlığı açıklamak şeklinde sıralayabiliriz.

4.7.2. Çevirmenin Dipnotu

Altı çevirmenin eseri olan Benjamin seçkisinde de farklı amaçlarla kullanılan ve farklı işleri yerine getiren örneklerle rastlanmıştır. Ancak bu bölümde, daha önce ayrıntılı olarak örneklenen dipnotlar teker teker ele alınmayacak, özellikle seçkideki bir Orhan Koçak dipnotuyla ilgili bir tartışmaya değinilecektir.

Orhan Koçak *Proust İmgesi* başlıklı çevirisinde, *ressentiment* terimini metin içinde aynen koruyarak dipnotta açıklama kararı almıştır. Söz konusu cümle ve dipnot şöyledir:

Mutluluğun da güzellikte bir payı olabileceğini akılları almaz, *ressentiment*’ları* hazmedemez böyle bir şeyi.

* *Ressentiment*: Hınç; bizden daha iyi olanlara ya da doğrudan doğruya iyiliğin kendisine karşı duyduğumuz gizli tahammülsüzlük; haset. Nietzsche’nin “kölelerin duyarlığını ve felsefesini” tanımlamak için gündeme getirdiği bu kavram, daha sonra sosyolog Simmel tarafından modern topluma uygulanmıştır. (ç.n.) (A.e., s. 104)

Hilmi Yavuz Hürriyet Gösteri dergisinde yayınlanan bir yazısında, Orhan Koçak’ın çeviriye ilişkin bu kararını terimin hınç anlamına gelmediğini söyleyerek eleştirir.

“Çevirmenin notu” (ç.n.) olarak verilen bu dipnotta değinilmesi gereken bir – iki nokta var. Birincisi, “Ressentiment”in “hınç” ya da “haset” diye çevrilip çevrilemeyeceğine ilişkin. (Yavuz, 1993: 20-21).

Yavuz, tartışmasını esasen çevrilip-çevrilememe; yani bir anlamda doğru-yanlış üzerinden yürütür. Kavramı ayrıntılarıyla pekçok referansla ele alır. Buna karşılık tartışmasında çeviri açısından dikkate değer pekçok nokta vardır. Öncelikle Koçak bu terimi çevirmiş midir? Turgay Kurultay, aynı derginin bir sonraki sayısında yayınlanan yazısıyla tartışmayı başka bir düzeye taşır ve şunları yazar:

Çevirmen, dipnotta verdiği sözcüğü açıklama ögesi olarak kullanmıştır, yoksa **ressentiment**’i **hınç** olarak çevirmiş değildir; tersine böyle çevirmemeye karar verdiği için dipnota başvurmuştur. Eğer çevirmen **hınç** sözcüğünü kullanarak sorunu çözeceği kanısında olsaydı, dipnotta gerek duymamalı, okuru da boşuna dipnotla yormamalıydı. (Kurultay, 1993: 90)

Koçak’ın esasen terimi çevirmediği, ihtiyatlı davranarak dipnot kullanma kararı verdiği düşünülebilir. Bu kuşkusuz *ressentiment*’in terimsel niteliğiyle ilişkilidir. Koçak’ın hem gündelik dilden aşına olduğu hınç veya haset gibi karşılıklarla okurun kelimeyi anlamlandırmasını sağlamayı hem de metin içindeki terimsel niteliğine dikkat çekerek okuru uyarmayı amaçladığı düşünülebilir. Ancak Koçak bunu terimi aynen koruyarak yapmayı tercih etmiştir. Bu noktada, Kurultay’ın aynı yazısında geçen ve kuramsal metinler bağlamında dipnot kullanıyla ilgili şu tespitleri anlamlıdır:

Dolayısıyla, dipnot okurdan kendini sorgulayan ve iki düzlemde birden (çağrışım ve refleksiyon düzlemlerinde) okuma istemektedir. Bu tarz okumanın ek güçlüğünden dolayı da, dipnotu ekonomik kullanmak (çok kullanmamak ve yeterli olan en kısa ölçüde tutmak) ve okur açısından vazgeçilebiliyorsa dipnottan vazgeçmek doğru olur. Çünkü dipnot, çeviri sorununu okura havale etmektir. Oysa çevirmenlik görevi, okurun işini kolaylaştırmak için, gerektiğinde büyük çaba harcayarak, belli bir anlama düzeyine uygun çözümler oluşturmaktır. Düşünsel metinlerde kavramların rolü ve bunların yansıtılması gereği açık; ama bir çevirinin sınırları içinde tüm kavram sorunlarını okurun önüne koymak uygun çözüm olmayabilir. Elbette kavramların çevirisinde nihai çözüm, Türkçe karşılıklar bularak bu karşılıklara terimsel nitelik kazandırmaktır. Ama bunun çoğu kez yapılamadığını, kimi kavramı sadece bağlam içi anlam düzeyinde, kimisini sözlükbirim (lexem) düzeyinde, ancak bir kısmını terim düzeyinde aktarabildiğimizi biliyoruz. (A.e., s. 91)

Dipnot, terim sorunlarının çözümü açısından kuşkusuz büyük önem taşır. Bununla beraber her terim sorununda dipnota başvurmak yanmetin iletisinin alıcısının okuma sürecinde birtakım aksaklıklara yol açabilir. Bu noktada, dipnotun nasıl, ne sıklıkla ve hangi amaçlarla kullanıldığı önem kazanır. Bir terimin erek dilde bir karşılık bulması, daha da önemlisi bu karşılığın kullanımının yaygınlık kazanması, ilişkili olduğu düşüncenin erek kültürde tartışılır hale gelmesiyle; dizi tanıtım yazısındaki ifadelerle aktaracak olursak, eleştirel düşüncenin tartışılabilir hale gelmesiyle mümkündür.

4.7.3. Yayıncının Kaynakçası

Benjamin seçkisinin en sonunda Türkçe’de Benjamin başlıklı bir kaynakça bulunur. Bu kaynakçada, Benjamin’in yapıtlarının erek kültürde yapılan bütün tam metin çevirilerine, dergilerde yayınlanan kısmi çevirilere, Benjamin üzerine yapılan çalışmaların çevirilerine ve Benjamin üzerine telif eserlere yer verilmiştir. Kaynakçada yayınevi ayrımı yapmaksızın erek kültürdeki bütün Benjamin metinlerine değinilmiştir. Dizi tanıtım yazısında belirtilen hedef ve amaçlarla birlikte düşünüldüğünde, bu yanmetin erek kültür okurunu bilgilendirme, okura okuma önerileri sunmaya yönelik bir çaba olarak görülebilir. Bununla beraber, ikinci dönem kitaplarda bu kaynakçanın olmadığı görülür. İlk basımda yer alan kaynakça, diğer basımlarda çıkarılmıştır. Bu kararın pekçok nedeni olabileceği gibi, bir nedeni de

aradan geçen zamanla bu yanmetinde işaret edilen diğer kaynaklara erişim olanağının güçleşmesi olabilir.

SONUÇ

Bu tezin amacı, kuramsal metinler bağlamında, yanmetinleri ve işlevlerini çeviribilimsel bir bakış açısıyla ve betimleyici bir yaklaşımla incelemektir. Tezin temel sorunsalı yanmetin olgusunun, kuramsal metin çevirileri bağlamında, çağdaş çeviri kuramları ve erek kültür okurunun alımlama süreci açısından nasıl konumlandırılacağıdır.

Bu nedenle, tezin ilk bölümünde, tezin temel araçlarından biri olan yanmetin kavramını ortaya atan Gérard Genette'in metinsel aşkınlık kuramı genel çizgileriyle sunulmuştur. İkinci bölümde, yanmetin kavramı tanımlanmış ve zamansal, konumsal, uzamsal, tözel ve edimbilimsel niteliklerinden yola çıkarak yanmetin türleri belirlenmiştir. Üçüncü bölümde, yanmetin türlerinden hareketle, erek kültürdeki kuramsal metinlerin çevirilerinde görülen yanmetinler ve işlevleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, Metis Yayınları'nın Metis Seçkileri dizisinden 1988-1993 yılları arasında çıkan kuramsal metin çevirileri önceki bölümde belirlenen paradigmlar doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiştir. İncelemeler doğrultusunda ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Çeviriye ilişkin yanmetinleri yazar odaklı bir yaklaşımla ele almak bir kitabın oluşumunda rol oynayan farklı aktörlerin faaliyetlerini göz ardı etme tehlikesi barındırabilir. Bu nedenle, yanmetin kavramını çağdaş çeviribilim kuramları doğrultusunda ve farklı aktörlerin varlığını göz önünde bulundurarak yeniden konumlandırmak faydalı olabilir. Yanmetinler kitabın ve çevirinin oluşum sürecinde rol alan pekçok aktörün açıkça görünür olduğu bir alandır. Dolayısıyla, yanmetinler söz konusu aktörlerin çeviriye ilişkin amaç ve hedeflerinin, çeviriye ilişkin görüşlerinin, hedef okur kitlesine ilişkin öngörülerinin izinin sürülebileceği verimli bir alandır. Bütüncüyü oluşturan kuramsal metinler bağlamında:

Sunuş yazılarının işlevleri

Çevirinin amaç ve hedeflerini bildirmek,

Metin seçimine ilişkin kararları açıklamak ve gerekçelendirmek,

Farklı yanmetinlerin işlevlerini açıklamak,

Kitabın başlığını açıklamak,

Kaynak kültüre ilişkin tarihsel ve kültürel arka alan bilgisi sunmak,

Yazarın faaliyet alanlarını belirlemek,

Yazarın yaşamı hakkında bilgi vermek,

Yazarın düşüncesine giriş niteliğinde bilgiler sunmak,

Yazarın düşüncesini kaynak kültürde, çağdaş düşünce dünyasında ve erek kültürde belirli bir bağlama oturtmak,

Kitabın ve çevirinin oluşum sürecine katkıda bulunan kişi veya kurumlara teşekkür sunmak;

Dipnotların işlevleri

Çeviri sürecini saydamlaştırmak, yapılan çeviri tercihini açıklamak ve/ya gerekçelendirmek,

Kısaltmaların açılımını sunmak,

Kaynak dilden farklı bir dilde olan ancak kaynak ve erek kültürlerdeki kullanımı yaygın olan terim, alıntı veya deyişlerin çevirisini vermek ve/ya terim, alıntı veya deyişleri açıklamak,

Erek dilde henüz tam anlamıyla kabul görmemiş, üstünde uzlaşmaya varılmamış bir terime karşılık önerisi getirmek,

Yazar hakkında biyografik bilgi sunmak,

Kaynak kültürle ilgili tarihsel ve kültürel arka alan bilgisi sunmak,

Kaynak metnin oluşum süreciyle ilgili bilgi vermek,

Metnin yazarının veya metinde sözü edilen yazarın erek dilde çevirisi bulunan yapıtlarını sunmak,

Metinlerarası ilişkilere dikkat çekmek ve bağlantıları vurgulamak veya açıklamak şeklinde sıralanabilir.

Bu listeden de anlaşıldığı gibi, yanmetinlerin pekçok işlevi yerine getirdiği, farklı yanmetinlerin aynı veya benzer işlevleri yerine getirebildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, incelenen bütüncü bağlamında, çevirmenin veya yayıncının sunuş, dipnot, biyografik/bibliyografik not, ön kapak ve arka kapak unsurlarının yanı sıra seçkide yararlanılan eserler kaynakçası, yazarın erek kültürde çevirisi bulunan yapıtları

kaynakçası ve tarihsel tablolar gibi yanmetinler oluşturdukları görölmüştür. Hem yanmetin hem de metin seçimi stratejileriyle esasen yazarı erek kültürde tanıtmak, kaynak metinleri erek kültürde okunabilir ve algılanabilir kılmak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA:

- Arendt, Hannah: **İnsanlık Durumu**, Çev. Bahadır Sina Şener, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- Atay, Oğuz: **Tutunamayanlar**, 20. bs, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- Badiou, Alain: **Sonsuz Düşünce**, Çev. Işık Ergüden ve Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2006.
- Barthes, Roland: **Yazı ve Yorum: Roland Barthes'dan Seçme Yazılar**, Haz. ve Çev. Tahsin Yücel, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 1999.
- Benjamin, Walter: **Bin Dokuz Yüzlerin Başında Berlin'de Çocukluk**, Çev. Tevfik Turan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Benjamin, Walter: **Brecht'i Anlamak**, Çev. Haluk Barışcan ve Güven Işısağ, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2000.
- Benjamin, Walter: **Çocuklar ve Gençlik ve Eğitim Üzerine**, Çev. Mustafa Tüzel, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2001.
- Benjamin, Walter: **Estetize Edilmiş Yaşam**, Çev. Ünsal Öskay, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1982.
- Benjamin, Walter: **Fotoğrafın Kısa Tarihçesi**, Çev. Ali Cengizkan, İstanbul, YGS Yayınları, 2001.

- Benjamin, Walter: **Parıltılar**, Çev. Yılmaz Öner, 2. bs., İstanbul, Belge Yayınları, 2003.
- Benjamin, Walter: **Pasajlar**, Çev. Ahmet Cemal, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Benjamin, Walter: **Son Bakışta Aşk**, Haz. Nurdan Gürbilek, İstanbul, Metis Yayınları, 1993.
- Benjamin, Walter: **Son Bakışta Aşk**, Haz. Nurdan Gürbilek, 3. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2001.
- Benjamin, Walter: **Tek Yön**, Çev. Tevfik Turan, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Berger, John: **Kral**, Çev. Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.
- Berger, John: **O Ana Adanmış: John Berger'dan Seçme Yazılar**, Haz. Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul, Metis Yayınları, 1988.
- Berger, John: **O Ana Adanmış: John Berger'dan Seçme Yazılar**, Haz. Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
- Berger, John: **Selected Essays**, Ed. by Geoff Dyer, New York, Pantheon Books, 2002.

- Berger, John: “Yazdıklarım kâhin sözleri oldu”, **Radikal Kitap**, 11 Mayıs 2001, (Çevrimiçi) http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=119, 17 Şubat 2008.
- Booth, Marilyn: “Where is the translator’s voice?”, (Çevrimiçi) <http://weekly.ahram.org.eg/2008/897/cu2.htm>, 15 Haziran 2008.
- Bourdieu, Pierre: **The Field of Cultural Production**, Cambridge, Polity Press, 1993.
- Demiralp, Oğuz: **Tanrı Bakışlı Çocuk: Walter Benjamin Üzerine 49’a Parçalanmış Deneme**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Derrida, Jacques: **Dissemination**, Çev. Barbara Johnson, Chicago, The University of Chicago Press, 1981.
- Eagleton, Terry: **Edebiyat Kuramı**, Çev. Tuncay Birkan, 2. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Eagleton, Terry: **Postmodernizmin Yanılsamaları**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Flaubert, Gustav: **Gönül ki Yetişmekte**, Çev. Cemal Süreya, İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982.
- Flaubert, Gustav: **L’Éducation sentimentale**, Paris, Editeurs, 1869.

- Foucault, Michel: **Ders Özetleri**, Çev. Selahattin Hilav, 4. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Genet, Jean: **Açık Düşman: Jean Genet'den Seçme Yazılar ve Söyleşiler**, Haz. ve Çev. Sösi Dolanoğlu, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2008.
- Genette, Gérard: **Introduction à l'architexte**, Paris, Éditions du Seuil, 1979.
- Genette, Gérard: **Palimpsests: Literature in the Second Degree**, Trans. Channa Newman and Claude Doubinsky, Lincoln: U of Nebraska P, 1997a.
- Genette, Gérard: **Paratexts: Treshholds of İnterpretation**, Trans. by Jane E. Lewin, Cambridge, Cambridge University Press, 1997b.
- Goytisolo, Juan: **Yeryüzünde Bir Sürgün: Juan Goytisolo'dan Seçme Yazılar**, Haz. ve Çev. Neyire Gül Işık, İstanbul, Metis Yayınları, 1993.
- Kovala, Urpo: "Translations, Paratextual Mediation, and Ideological Closure", **Target**, Vol. 8, No: 1, 1996, pp. 119-147.
- Kurultay, Turgay: "Çeviri ve Dipnot", **Hürriyet Gösteri**, Mayıs 1993, Sayı 150, s. 90-92.
- Kurultay, Turgay: "Çeviride Dil: Eşdeğerlik mi, Çeviri İşlemi mi?", 2000 (manuskript).

- Lejeune, Philippe: **Le Pacte autobiographique**, Paris, Seuil, 1975, pp. 45.
- Levinas, Emmanuel: **Sonsuza Tanıklık**, Haz. Zeynep Direk ve Erdem Gökyaran, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
- Ortega y Gasset, José: **Tarihsel Bunalm ve İnsan: Ortega y Gasset'ten Seçme Yazılar**, Haz. ve Çev. Neyire Gül Işık, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
- Rajaa Alsanea: **Girls of Riyadh**, Çev. Rajaa Alsanea and Marilyn Booth, New York, Penguin Press, 2007.
- Said, Edward: **Kış Ruhı**, Haz. ve Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2000.
- Sontag, Susan: **Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş: Susan Sontag'dan Seçme Yazılar**, Haz. Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul, Metis Yayınları, 1991.
- Sontag, Susan: **Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş: Susan Sontag'dan Seçme Yazılar**, Haz. Yurdanur Salman ve Müge Gürsoy Sökmen, 2. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
- Susam-Sarajeva, Şebnem: "Multiple-entry visa to travelling theory: Retranslations of literary and cultural theories", **Target**, Vol. 15, No. 1, 2003, pp. 1-36.

- Tahir-Gürçağlar, Şehnaz: “What Texts Don’t Tell: The Uses of Paratexts in Translation Studies”, **Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies**, Ed. by Theo Hermans, Manchester, UK and Northampton MA, 2002, pp. 44-60.
- Venuti, Lawrence: **Translator’s Invisibility: A History of Translation**, London, Routledge, 1995.
- Yavuz, Hilmi: “Okuma Notları: Benjamin ve Koçak”, **Hürriyet Gösteri**, Nisan 1993, Sayı 149, s. 20-21.
- Žižek, Slavoj: **Kırılğan Temas**, Haz. Bülent Somay ve Tuncay Birkan, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.